

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1895—1896.

Vergadering van Vrijdag 31 Januari 1896,
's avonds te 7¹/₂ uur.

Voorzitter : Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER, de vergadering openende, deelt mede dat de heer L. W. J. J. Ramaer als lid van het bestuur bedankt heeft, aangezien hij zich elders metterwoon gaat vestigen. Die vacature zal aangevuld worden in de eerste vergadering van het volgende leesjaar, daar volgens Art. 17 van het Reglement het niet noodig is daartoe eerder over te gaan.

Van *Veritas* is voor de Bibliotheek ontvangen : »Atjeh, beschouwingen over de eerste expeditie", zijnde een overdruk uit het Tijdschrift voor Ned.-Indië, waarvoor den zender dank is betnigd.

De Voorzitter benoemt de heeren Geusau en Pop om met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

Met algemeene stemmen worden als leden toegelaten de heeren : W. H. Beijen, 2e Luit. der infanterie en J. E. Gleijsteen, 1e luit. der infanterie, beiden te 's-Gravenhage ; J. J. Beijerman, 2e luit. der infanterie, J. H. Hardenberg, 2e luit. der infanterie, F. E. Knoote, 2e luit. der infanterie en G. K. Müller, 1e luit. der infanterie, allen te Amersfoort ; K. F. Collard, 1e luit. der infanterie, G. J. van Dixhoorn, majoor-commandant der d.d. schutterij, W. Faber, 2e luit. der infanterie, L. T. P. J. La Fors, 2e luit. der infanterie, L. C. A. Marchant, 2e luit. der infanterie, L. A. J. Ottenhoff, kapitein-adjutant der infanterie, H. H. den Ouden, 2e luit. der

infanterie, J. M. C. Vermande, 1e luit. der infanterie en D. Zelvelder, majoor der infanterie, allen te Bergen op Zoom; A. C. Breebaart, 2e luit. der infanterie, te Breda. Voorts in Ned.-Indië: J. J. K. Enthoven, kapitein bij den Gen. Staf; L. A. Demmers, officier van gezondheid 2e klasse; J. J. W. van Bennekom, 1e luit.-adj. der infanterie; D. H. J. van Bremen, 2e luit. der infanterie; R. de Bruyn, 1e luit. der infanterie; J. H. Daam, 1e luit. der infanterie; C. J. G. G. van Dooren, 2e luit. der infanterie; W. Goldie, 2e luit. der infanterie; J. H. Harbord, 2e luit. der infanterie; C. J. Ipenburg, 2e luit. der infanterie; W. H. de Lussanet de la Sablonière, 1e luit.-adj. der infanterie; H. A. van Marle, 2e luit. der infanterie; H. A. Messemaeckers van de Graaff, 2e luit. der infanterie; F. L. W. Raedt van Oldenbarnevelt, 1e luit. der infanterie; J. van Roon, 2e luit. der infanterie; W. van der Vlerk, 2e luit. der infanterie en M. J. C. W. van Vlierden, 2e luit. der infanterie.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer W. F. Pop, kapitein-adjutant der artillerie, over:

De taak van Neêrland's weerkracht, als grondslag voor hare vorming.

De heer POP:

Mijne Heeren!

Toen ik van het bestuur onzer Vereeniging de uitnoodiging ontving gedurende dezen winter eene lezing in Uwe vergadering te houden en de vraag bij mij rees welk onderwerp ik bij die gelegenheid zou behandelen, drong zich onweêrstaanbaar de gedachte aan onze levende strijdkrachten aan mij op en aarzelde ik niet lang met een onderwerp te kiezen, dat mij de gelegenheid zou bieden U daarover eenige oogenblikken bezig te houden.

Dit deed ik, niettegenstaande dit onderwerp in den loop der

tijden reeds van zooveel verschillende zijden gezien is, dat het moeilijk wordt daaromtrent nieuwe gezichtspunten te openen. Waar echter, hoezeer reeds meer dan vijf en twintig jaren de onvoldoende inrichting onzer weerkracht een door iedereen erkend feit is, eene afdoende regeling van het vraagstuk der levende strijdkrachten door tal van omstandigheden, nog steeds op zich laat wachten; waar bij de oplossingen, die voor deze »question brûlante" aan de hand gedaan worden, eenerzijds vaak utopieën en anderzijds dikwerf dwaalbegrippen zich op den voorgrond trachten te dringen, daar scheen het mij een dankbaar werk toe nogmaals enkele begrippen vast te leggen, welke bij elke regeling onzer levende strijdkrachten behartiging zouden kunnen vinden.

Hij, die in den tegenwoordigen tijd offers vraagt voor de landsverdediging, verricht een ondankbaar werk. Een ongekennd lang vreedestijdperk heeft elke gedachte aan oorlog op den achtergrond gedrongen; waar desondanks die gedachte opwelt, tracht men, liever dan de waarheid onder de oogen te zien, hare stem door allerlei sophismen tot zwijgen te brengen; sophismen, nu eens van optimistischen aard, voor zooverre zij de mogelijkheid van een oorlog op Nederlandschen bodem ontkennen, dan weder van pessimistischen aard, voor zoover zij de onmogelijkheid willen betoogen, dat Nederland voor zijn goed recht met vrucht naar de wapenen zou kunnen grijpen. Twee stroomingen — die van den onwil en die van de onmacht —, welke zich in het kort uiten in de phrasen: »Er komt toch geen oorlog" en »Wij kunnen ons toch niet verdedigen".

Daaraan paart zich de omstandigheid, dat de hervormingen, welke ons belastingstelsel in de laatste jaren heeft ondergaan, elk belastbaar gebied nagenoeg hebben afgegraasd en hoezeer ook strevende naar ontlasting, toch veler schouders reeds zwaar belast hebben, terwijl de eischen, ten behoeve van sociale hervormingen, door velen aan de staatsfinanciën gesteld, in de toekomst eerder nadelige saldo's dan batige sloten op de staatsrekeningen kunnen doen verwachten.

Daarbij heeft zich, vooral in de laatste jaren, de politiek, helaas, van het vraagstuk der levende strijdkrachten meester gemaakt en heeft nagenoeg elke politieke partij te dien aanzien een leus in haar vaandel geschreven, welke leuzen door hare verscheidenheid het treffen van een vergelijk vrij wel onmogelijk maken. Is het wonder, dat hij, die zich nochtans geroepen acht daarnaar te streven, en alzoo de onvermijdelijke oorzaak is van het ontketenen der politieke hartstochten, slechts bij uitzondering een welwillend gehoor zal vinden?

Eindelijk is de in alle kringen steeds stijgende zucht naar materieel genot in zoo flagrante tegenspraak met de zelfverloochening en de persoonlijke offers, die noodig zijn om het zoo duur gekochte erfdeel der vaderen — de nationale zelfstandigheid — te behouden, dat ook in dat opzicht een vergelijk haast onbereikbaar schijnt, zoolang het egoïsme niet wijken wil voor meer ideëele neigingen.

Is het bij dat alles niet natuurlijk, dat de stem van hem, die op dreigende gevaren wijst en de middelen vraagt om deze te keeren, weerklinkt als die van iemand, die aan een vroolijk feestmaal een „memento mori” zou doen hooren?

Al die overwegingen mogen ons echter niet tot zwijgen nopen. De belangen, die hier op het spel staan, zijn te groot, dan dat het niet de dure plicht zou zijn van elkeen, die gevoelt hoe die belangen bedreigd worden, om eene waarschuwende stem te verheffen, zoolang het nog tijd is.

Het is intusschen van historische bekendheid, dat het Nederlandsche volk gewoonlijk weinig aandacht aan dergelijke waarschuwingen geschonken heeft. De klacht van Johan de Witt daaromtrent is te algemeen bekend, dan dat het noodig zou wezen zijne woorden hier nogmaals te vermelden. Doch voornamelijk in de 18^e eeuw klonk de stem van hen, die aandrongen op de zoo hoog noodige verbeteringen in het krijgswezen, als die des roependen in de woestijn.

De adviezen van den Raad van State, de missiven van de Algemeene Staten aan de Staten der Provinciën verhalen in die dagen den bedenkelijken toestand niet; telkens en telkens wordt de noodzakelijkheid van hervormingen betoogd.

Zoo schreven bijv. de Staten-Generaal den 12^{den} April 1721 aan de Staten van Holland en West-Friesland o. a. :

»Inzonderheid sinds het sluiten van den laatsten vrede zijn de Provinciën generalijk in het stuk van de gemeene defensie zeer verflauwt en schijnen dagelijks meer en meer af te wijken van de gronden van de Unie, welke de gemeene defensie tot een doelwit heeft, de eene Provincie in een point en de andere in een ander haar onttrekkende aan de lasten, die tot de algemeene defensie en zekerheid vereischt worden, niet anders dan of de gemeene zaak zonder middelen zich zelve zou kunnen redden, daardoor dan ook de middelen, die menschelijkerwijze en onder den zegen van God almachtig moeten dienen om den Staat te mainteneeren en te behouden bij hare religie en vrijheid, door de voorvaderen zoo duur verkregen, tot een zóó groot verval zijn gekomen, dat zonder schrik daaraan niet gedacht kan worden, want de militie, schoon gebracht tot een gering getal, niet geproportionneerd na de uitgestrektheid der Frontieren, zeer incompleet wordt gehouden, de fortificatiewerken aan de voornaamste Frontierplaatsen onopgemaakt blijven liggen en de defecten daaraan dagelijks grooter worden, de magazijnen, die slecht voorzien zijn, onvoorzien gelaten worden, 's lands navale macht, die reeds tot die laagte gebracht is, als die nooit van het begin van de Republiek tot nu toe geweest is, noch dagelijks meer vervalt . . .»

Noch dergelijke woorden, noch de bekende verzoogen van den raadpensionaris van Slingelandt vermochten echter iets ten goede uit te werken; de gevolgen zijn dan ook niet uitgebleven.

Wanneer onze veldbataljons hunne jaarlijksche oefeningen in de nabijheid van de legerplaats bij Zeist houden, rijst daar dagelijks voor hun oog de pyramide van Austerlitz: een gedenkteeken door vreemde troepen gesticht tijdens hun verblijf in de Nederlanden, toenmaals reeds niet veel meer dan een Fransch wingewest. De Republiek der Vereenigde Nederlanden had hare zonden geboet met haar val; politieke tweedracht, ergerlijke zelfzucht, verwaarloozing van schier elken tak van algemeen bestuur, en in hoofdzaak van het krijgswezen, hadden het ge-

bouw der vaderlandsche staatsinstellingen zoozeer ondermijnd, dat het instorten onvermijdelijk geworden was.

Die pyramide van Austerlitz staat daar als eene tastbare herinnering aan het verzuim der vaderen, maar ook als een waarschuwend voorbeeld voor hun nageslacht.

Het wordt intusschen tijd, Mijne Heeren, dat ik deze beschouwingen staak en overga tot de behandeling van mijn onderwerp :

De taak van Neêrlands weerkraft, als grondslag voor hare vorming.

De weerkraft van den Staat is in de eerste en voornaamste plaats bestemd zijne Souvereiniteit te beschermen, d. w. z. de volkomen wilsvrijheid van den Staat op eigen gebied te verzekeren.

Die wilsvrijheid kan worden bedreigd :

1°. door ingezetenen, die zich tegen het wettig gezag verzetten en er naar streven door middel van geweld eene wijziging in de verhouding tusschen den Staat en zijne onderdanen in het leven te roepen : *burgeroorlog* ;

2°. indien bij een strijd tusschen twee of meer Mogendheden een der oorlogvoerende partijen inbreuk maakt op de integriteit van een buiten het geding staanden Staat, door diens territoir met de daarop aanwezige hulpbronnen voor de oorlogvoering ten behoeve van zijne operatiën te gebruiken : *schending van neutraliteit* ;

3°. indien eenige Mogendheid haar wil boven den soevereinen wil van den Staat tracht te stellen en daarbij beoogt eene wijziging te weeg te brengen in de verhouding van den laatsten tot haar zelf of tot meerdere andere Mogendheden : *oorlog* ;

Achtereenvolgens zullen wij nu de taak van de weerkraft in deze drie gevallen beschouwen.

Vrij algemeen wordt erkend, dat wanneer de inwendige rust en orde in die mate bedreigd worden, dat de gewone politic-

maatregelen ontoereikend zijn, het leger tot herstel van den binnenlandschen vrede moet optreden.

Daarbij wordt intusschen gewoonlijk, als vanzelf sprekend, aangenomen, dat een leger, geschikt om tegen een buitenlandschen vijand te strijden, ook ten volle aan dit onderdeel zijner verplichtingen zal voldoen.

Dit nu is niet in alle opzichten waar.

Wel geldt dit, voor zooveel de gevechtswaarde der troepen aangaat, die uit den aard der zaak, althans in den regel, niet zoo groot behoeft te zijn bij den strijd tegen ongeordende, oproerige of in opstand zijnde burgers, als in den oorlog tegen eene behoorlijk georganiseerde en geoefende strijdmacht. Doch hiertegenover staat, dat de toestand, voor zooveel de moreele factoren betreft, in beide gevallen geheel verschillend is.

Wordt in den strijd tegen eene buitenlandsche macht het moreel gesteund door den haat tegen den overweldiger, door het gevoel van solidariteit van geheel het volk tegen den gemeenschappelijken vijand, door het besef te strijden voor het heiligste goed — de nationale onafhankelijkheid —, al die gunstige factoren ontbreken bij het bedwingen van een oproer of opstand, waarbij de wapenen gebruikt moeten worden tegen, zij het ook verdoolde, kinderen van het eigen land. Dan wordt er van den soldaat een buitengewoon hooge mate van plichtbesef en zelfverloochening gevorderd, om ongeacht de tegenstrijdige gevoelens, die zijn gemoed bestormen, zijn plicht getrouw te vervullen. Waarlijk, het moeten wel uitstekende troepen zijn, aan welke men eene dergelijke taak kan toevertrouwen! En dit te meer, omdat wanneer de treurige plicht volbracht is en de tegenstander de wapenen nedergelegd heeft, een hoog ontwikkeld gevoel van discipline elke buitensporigheid tegenover den overwonnenen moet doen vermijden.

Ik achtte het niet van belang uitbloeit hierop een oogenblik Uwe aandacht te vestigen, omdat zij, die meenen, dat men aan den soldaat als hoogsten en nagenoeg eenigen eisch moet stellen, dat hij een goed schutter zij, maar al te zeer vergeten hoe, letende op hetgeen elders voorvalt en ook binnen onze landpalen gepredikt wordt, het lang niet onmogelijk is, dat eenmaal de

tijd komen zal, waarin het gezag beschermd zal moeten worden tegen de in bandeloosheid outaarde vrijheid, wil men geen gevaar loopen de heerlijke vruchten der beschaving te zien vernietigen door het ruwe geweld. En wie zal dat gezag beschermen, indien het leger daartoe niet in staat is?

Nu is het echter een hoogst eigenaardig verschijnsel, dat niettegenstaande men, zoodra er van oproer of opstand sprake is, het leger gaarne beschouwt als de handhaver van het gezag en dus middellijk als de beschermer van de vrije maatschappelijke ontwikkeling, er toch velen zijn, die zoodra de »staatkundige vrijheid" in het spel komt, eene gansch andere taal spreken.

Om mijne bedoeling te verduidelijken, kan ik volstaan met de hiervolgende woorden te vermelden, welke eenige jaren geleden in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gesproken werden :

»Als tijdens een conflict, de Regeering de gewapende macht en de tegenpartij een weerloos volk achter zich heeft, dan is het met de staatkundige vrijheid, hoe ook in de grondwet geschreven en op papier verzekerd, gedaan." 1)

Duidelijker nog weerklinkt de bedoeling uit de volgende, ter zelfder plaatse verkondigde beginselen :

»Indien men alle materieele macht geeft aan het uitvoerend gezag en nevens het leger niet heeft eenige organisatie van militie of schutterij, onder welken naam ook, die een zeker tegenwicht daartegen vormt, is altijd de Volksvertegenwoordiging machteloos geworden. In alle landen, waar de vrijheid bloeit, zooals in ons land, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Engeland en andere, heeft het uitvoerend gezag wel is waar eene armee, absoluut gehoorzaam aan dat gezag, maar vindt die armee tegenwicht in eene meer of minder krachtige volkswapening." 2)

Deze zienswijze, een der argumenten, waarmede de legerwet Bergansius bestreden werd, is niet geheel nieuw. Reeds geruimen

1) Hand. der S. G. 1890—91, II, bl. 1155.

2) Hand. der S. G. 1890—91, II, bl. 1276.

tijd geleden heeft de latere Minister van Oorlog de Roo van Alderwerelt zich op soortgelijke wijze geuit in »de Ondergang van het tweede Keizerrijk 1). »Het (Pruisische stelsel),” schreef hij, »levert het geheele volk, nadat het gewapend en geoefend is, willoos in de handen van de vorsten en de veldoversten, die zeer vredelievend kunnen zijn, maar die ook zeer despotisch en oorlogzuchtig gestemd kunnen wezen. Het geeft het aanzijn aan een kolossaal en vreeselijk oorlogswerktuig, dat even gevaarlijk kan zijn voor de binnenlandsche vrijheid als voor den buitenlandschen vrede. Naar onze overtuiging zal het Pruisische stelsel dan ook niet blijven bestaan.”

Welhaast zullen 20 jaar verlopen zijn, sinds de kundige schrijver deze woorden nederschreef, en ware het hem gegeven geweest die 20 jaren mede te leven, dan zou bij ontwaard hebben, dat zijne voorspelling niet bewaarheid is geworden, althans tot dusverre niet. Want niet alleen bestaat dat zoogenaamde Pruisische stelsel nog altijd in geheel Duitschland, maar de overgrootste meerderheid der Europeesche Staten heeft het, de een vroeger, de andere later, in hoofdbeginselen overgenomen.

Is het nu echter een billijke eisch te vergen, dat — tegenover de Regeering — ook de Volksvertegenwoordiging op een sterken arm zal kunnen steunen, om zoo noodig, want dat moet toch in niterste gevallen de bedoeling zijn, hare macht tegenover het uitvoerend gezag te handhaven? Ik kan dat geenszins toegeven.

Wat toch moet het gevolg zijn van eene organisatie der staatsinstellingen, gegrondvest op het beginsel, dat Regeering en Volksvertegenwoordiging twee elkander vijandige machten in den Staat zijn?

Herinnert men zich dan niet, welke onder de Republiek der Vereenigde Nederlanden de onzalige gevolgen van een dergelijken toestand geweest zijn?

Hoe, als logisch gevolg, daarnit de smadelijke gebeurtenissen van het jaar 1787 ontstaan zijn, die op hare beurt zeven jaren

1) Zie t. a. p. Dl. I, bl. 141.

later tot den val der Republiek leidden, welker oude zinspreuk door politieke tweedracht te schande was gemaakt.

Werkelijk, men zou meenen, dat wie nog toegankelijk is voor de leeringen der historie in de herinnering aan die tijden eene ernstige waarschuwing zal zien, om niet ten tweeden male in dezelfde fout te vervallen.

In stede van de leer te verkondigen, dat Regeering en Volksvertegenwoordiging als vijandige machten, elk met eigen strijdkrachten toegerust, tegenover elkander moeten staan, verdient het beginsel op den voorgrond gesteld te worden, tot welks verwezenlijking elk het zijne behoort bij te brengen, dat beide in gemeen overleg de belangen der natie naar beste weten moeten bevorderen. Dan behoeft er geen vrees te bestaan voor despotieke regeeringen, voor een weerloos volk of voor bedreiging van de zoogenaamd staatkundige vrijheid. Elke natie wordt immers geregeerd, zooals zij zelve het verdient, en een waarlijk vrij volk behoeft niet beducht te zijn voor verkrachting zijner rechten. Een dergelijke toestand is in onze tijden niet meer denkbaar!

Het is dan ook mijne stellige overtuiging, dat indien men de inwendige rust niet ernstig in gevaar wil brengen, er slechts één gewapende macht behoort te zijn, eene macht, uitsluitend ter beschikking der Regeering staande, om het gezag, dat elkeen eerbiedigen moet, te handhaven.

Doch om dat gezag in de werkelijk zoo moeilijke tijden, welke wij beleven, te kunnen beschermen, moet de daartoe bestemde macht geen hooger en plicht erkennen dan het stipt en onvoorwaardelijk opvolgen van het gegeven bevel.

Daarbij mag dan ook niet uit het oog verloren worden, dat het, in verband met dit gedeelte van de taak van het leger, een stellig nadeel moet heeten, indien bepaalde standen in dat leger niet vertegenwoordigd zijn, m. a. w. indien slechts enkele en wel uitsluitend de op de maatschappelijke ladder het laagst staande klassen in de gelederen plaats nemen. Daardoor wordt de positie van het leger in tijden van inwendige beroering inderdaad zeer moeilijk gemaakt.

Welke gedragslijn moet bij de handhaving der neutraliteit gevolgd worden en welke taak valt daarbij het leger ten deel?

Wordt de houding der grootere Mogendheden, bij het rijzen van een rechtsgeskil tusschen twee Staten, voor een groot deel bepaald door den aard van dat geskil, omdat dit, voor zoverre daarop niet reeds andere overwegingen van invloed zijn, kan bepalen aan welke zijde hunne sympathie is, die wellicht met het bieden van materieelen steun gepaard zal gaan, zoo mogen noch de aard van het geskil, noch de meerdere of mindere sympathie, welke ten aanzien van de daarbij betrokkenen gekoesterd wordt, cenigen invloed oefenen op de gedragslijn, welke de kleinere Staten bij een daaruit voortvloeienden oorlog aannemen. Willen deze toch geen avontuurlijke politiek drijven, waarvan de vruchten soms een bijzonder bitteren nasmaak hebben, dan mag hun doel, als regel, niet anders zijn dan, krachtens hun recht als soevereine Staten, onzijdig te blijven; d. w. z. in het geding geen partij te kiezen. Daarvan leggen zij eene plechtige verklaring af, opdat bij niemand twijfel omtrent hunne gezindheid en hunne bedoeling zal bestaan.

Tegenover dezen plicht van den neutralen Staat om strikt onpartijdig te blijven, staat nu zijn recht — op de grondslagen van het Volkenrecht gevestigd — om te eischen, dat de oorlogvoerenden die neutraliteit zullen eerbiedigen, dat op zijne soevereine rechten in geen enkel opzicht inbreuk gemaakt en dus zijn territorium door geen der oorlogvoerenden tot krijgsoogmerken gebezigd zal worden.

Dat recht bestaat echter alleen dan, wanneer de onzijdigheid door de oorlogvoerenden erkend is. Zoo gaven de regeeringen van Pruisen en Frankrijk in 1870 aan 's Konings regeering de stellige, schriftelijke verklaring, dat zij onze onzijdigheid zouden erkennen en eerbiedigen.

Zal nu die neutraliteit ten allen tijde erkend worden?

Vermoedelijk zal het antwoord op deze vraag van verschillende omstandigheden afhankelijk zijn. Bestaat er weinig waarschijnlijkheid, dat een der oorlogvoerenden van het grondgebied van den neutralen Staat gebruik zal trachten te maken, dan zal de onzijdigheid allicht, zonder het vragen van waarborgen

voor de handhaving daarvan, erkend worden. Bestaat de kans daartoe echter wel, dan zal men zich niet tevreden stellen met de verklaring, dat de neutrale Staat voornemens is zijne onzijdigheid met alle hem ten dienste staande middelen te handhaven, doch zal men overwegen, of de beschikbare middelen eene daadwerkelijke handhaving zullen toelaten.

Wordt dit laatste niet mogelijk geacht, dan ware het eene dwaasheid van de zijde van den Staat, wiens militaire belangen door eene schending van het neutrale gebied het meest bedreigd kunnen worden, indien deze de onzijdigheid erkende en zich dientengevolge door de tegenpartij het initiatief ontwringen liet. Veeleer zal hij, uit zelfbehoud, moeten trachten die punten te bezetten, van waaruit hij de pogingen van zijnen tegenstander, om hem in zijne zwakke zijde aan te tasten, het best kan afweren.

Zonder dat het noodig zal zijn te dezen opzichte in meerdere bijzonderheden te treden, zal elkeen toegeven, dat deze voorwaarde voor erkenning der neutraliteit geheel andere eischen stelt, dan velen zich denken.

Hier is geen sprake van meerdere of mindere raadzaamheid om de neutraliteit te handhaven 1), hier geldt het eenvoudige eisch, die m. i. onafwijsbaar gesteld zal worden, en volkomen terecht!

Hier is er geen sprake van, onze neutraliteit door onze bescheidenheid te handhaven 2), doch kan alleen door het bezit van een goed georganiseerd en geschoold leger eene bezetting van ons land voorkomen worden.

Hier is er geen sprake van afgematte, strijdensmoede en in het nauw gebrachte vijandelijke afdeelingen, die de grenzen mochten overschrijden, te ontwapenen en te interneeren; eene handeling, die meer tact van de zijde der bevelvoerende officieren dan groote gevechtswaarde van de daarmede belaste troepen vordert.

Hier is geen sprake van het verspreid opstellen van eenige

1) Hand. der Staten-Generaal. 1894—95, I, bl. 319.

2) " " " " . 1890—91, II, bl. 1108.

troepenafdeelingen langs de grenzen tot het uitoefenen van een soort politietoezicht, zoodat men het bijeentrekken van *twee* divisïën al heel veel vindt en het commando over die troepen als eene onbeteekenende bijzaak beschouwt 1), doch hier wordt geëischt de gansche beschikbare macht, na aftrek van hetgeen noodig is om de achtergelegen sterkten van eene noodbezetting te voorzien, in eene gunstig gelegen opstelling te vereenigen, om van daaruit te kunnen handelen, naar de omstandigheden zulks zullen noodig maken.

Hier moet men niet afwachten, tot de tijding van het overschrijden der grenzen door aldaar opgestelde afdeelingen bericht wordt, doch hier moet men beschikken over een uitstekend ingerichten kondschapsdienst, die de voelhorens ver over de grenzen uitstrekt, zoodat men tijdig kan weten waar en in welke mate gevaar dreigt.

Is het niet duidelijk, dat een krachtig leger de beste — maar ook de eenige — waarborg zal zijn, om de onzijdigheid van den Staat geëerbiedigd te zien? Daar het toch voor de oorlogvoerende Mogendheden van het hoogste belang is om *op het oorlogstooneel* de grootst mogelijke kracht te kunnen ontwikkelen en zij daarom zoo min mogelijk voor nevendoelen mogen afzonderen, zullen zij te eerder weerhouden worden van eene schending van neutraal gebied, naarmate dit laatste door een krachtiger leger beschermd wordt. De afwezigheid der afdeelingen, die daardoor gebonden waren, zou zich anders in de eerste beslissende slagen op het oorlogstooneel wel eens zeer pijnlijk kunnen doen gevoelen.

Uit dit oogpunt beschouwd, kan ik dan ook ganschelijk niet toegeven, dat gelijk in de Tweede Kamer der Staten-Generaal betoogd is 2) — „ook ten opzichte van de handhaving der neutraliteit van Nederland ons leger in 1870—71 aan alle eischen had voldaan, die door de oorlogvoerende Mogendheden konden gesteld worden”, althans niet in dien zin, dat ons leger in zijnen toenmaligen toestand ook werkelijk ter handhaving eener be-

1) Hand. der Staten-Generaal. 1890—91, II, bl. 1097.

2) Hand. der Staten-Generaal. 1890—91, II, bl. 1263.

dreigde neutraliteit had kunnen strekken. Wie daarvan meer wil weten, leze het Rapport van den Minister van Oorlog Engelvaart over de mobilisatie van het leger in 1870 en het Verslag, door eene Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal daarover uitgebracht; een verslag, waarin de bedroevende feiten, in het Rapport vermeld, nog als *te rooskleurig* betiteld worden.

Zooals de omstandigheden toen geloopt zijn, werd aan alle eischen voldaan, om de eenvoudige reden dat de onzijdigheid gedurende het geheele verloop van den oorlog in geen enkel opzicht bedreigd is geworden en er dus geen enkele eisch gesteld behoefde te worden. Op den grondslag van het jaar 1870 redeneerende, zou het dan ook niet moeilijk vallen te betoogen, dat ter handhaving der neutraliteit de mobilisatie der strijdkrachten niet eens noodzakelijk is.

Wie zal echter de verzekering durven geven, dat ook hij toekomstige Europeesche verwickelingen even gunstige voorwaarden voor ons geboren zullen worden?

Immers niemand!

Want men vergete niet, dat bij het uitbreken van een Europeeschen oorlog, behalve onze neutraliteit, ook nog andere belangen bedreigd kunnen worden, ja, zelfs in die mate dat het mobiliseeren onzer strijdkrachten ook dan geboden zou zijn, indien dat ter handhaving der neutraliteit niet noodig ware.

Het zou toch kunnen voorkomen, dat bij een oorlog tusschen twee of meer Europeesche Staten een der buiten het geding staanden gebruik maakte van de omstandigheid, dat de strijdkrachten dier Mogendheden elders gebonden waren, om ten onzen nadeele aan wellicht reeds lang gekoesterde plannen uitvoering te geven.

Iets dergelijks geschiedde gedurende den Fransch-Duitschen oorlog, toen Rusland de hem gunstige gelegenheid aangreep om ten nadeele van Turkije het vredetractaat van Parijs te doen herzien 1), waardoor zijne oorlogsbodems toegang tot de Zwarte Zee verkregen, terwijl Italië dezelfde gelegenheid waarnam om het

1) Bij het Verdrag van Londen. (13 Maart 1871.)

in 1864 met Frankrijk gesloten September-verdrag te schenden en Rome in bezit te nemen.

Wanneer nu echter de oorlogvoerenden in de te ontwikkelen krachten een voldoende waarborg voor eene daadwerkelijke handhaving der neutraliteit gezien en deze mitsdien erkend hebben, wie zal dan, voor het geval die onzijdigheid nochtans onverhoopt geschonden mocht worden, onze vijand zijn?

M. i. is die vraag eigenlijk geen vraag meer, omdat reeds in het begrip der neutraliteit een even logisch als afdoend antwoord daarop gegeven wordt.

Ik, althans, zou het niet anders dan eene daad van trouweloosheid kunnen noemen, indien men, na eene verklaring van strikte onzijdigheid te hebben afgelegd, aan een der oorlogvoerenden zou toestaan het neutrale gebied voor oorlogsdoeleinden te gebruiken, ja, zich wellicht gezamenlijk met dezen tegen zijne wederpartij zou keeren.

De nadeelige gevolgen van een zoo groot gemis aan goede trouw zouden stellig niet op zich doen wachten.

Behoudt toch diegene der oorlogvoerenden, wiens belangen door de evenbedoelde daad geschaad werden, in den worstelstrijd de overhand, dan zal zijne straffende hand ongetwijfeld het eerst den Staat treffen, die door het schenden zijner belofte hem aan zoo groot gevaar heeft blootgesteld.

Als voorbeeld hiervan moge de geschiedenis van Keur-Hessen in 1806 gelden, waarvan Clausewitz in zijne »Nachrichten ueber Preuszen in seiner groszen Katastrophe" 1) het volgende mededeelt: »De keurvorst van Hessen trachtte zijn doel te bereiken langs dezelfde kronkelpaden, welke de Pruisische politiek volgde. Hij wilde, alvorens zich openlijk tegen Frankrijk te verklaren, eerst eene overwinning der Pruisische wapenen afwachten en waande zich, voor het geval deze onverhoopt mocht uitblijven, beschermd door de heilige rechten der neutraliteit, zoo veilig als eene rots te midden van de onstuimige golven. Dat deze karakterloosheid oogenblikkelijk door de meest ver-

1) Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. Heft 10.

nederende catastrofe (het verlies der onafhankelijkheid) bestraft werd, kan niet anders dan recht en billijk geoordeeld worden; het ware inderdaad iets ongehoords geweest, indien zulk eene politiek met een goeden uitslag bekroond geworden ware."

Maar ook wanneer de kansen van den oorlog hem gunstig mochten zijn, dien wij ten koste van onze eer bevoordeelden, dan nog zouden wij weinig dank voor die handelwijze inoogsten en de minachting, welke zelfs hij, die er door gebaat werd, voor zulk een gemis aan goede trouw zou moeten gevoelen, zou op den duur niet anders dan een ongunstigen invloed op onze politieke verhoudingen kunnen oefenen.

Gaan wij nogmaals tot het jaar 1806 terug, dan leert Pruisen's lot ons overtuigend, welk deel is weggelegd voor den Staat, die den weg der oprechte politiek verlaat, in de hoop langs de slingerpaden der dubbelzinnigheid tot zijn doel te geraken. Ook daaromtrent zij het mij vergund Clausewitz aan te halen, waar hij in zijn evengenoemd werk zegt:

»Wij moeten hier als onze overtuiging uitspreken, dat, hoe moeilijk ook de politieke rol is van een Staat, die zich met veel machtiger Mogendheden op eene lijn gesteld ziet en hoe ingewikkeld de politieke verhoudingen in Europa geworden waren, sinds de Fransche revolutie met tot dien tijd ongekende krachtsontwikkeling, alles om zich heen vernietigend, voortschreed, Pruisen de wanhopige positie, waarin het in het jaar 1806 verkeerde, alleen aan zijne slechte politiek te wijten had. Ook bij het volgen van de meest zuivere gedragslijn zou het wellicht toch gevallen zijn, maar met meer eer, meer achting en meer deelneming, met of liever ondanks eene grootere krachtsontwikkeling en bijgevolg beter voorbereid voor eene toekomstige wederopstanding."

En elders: »Ten aanzien van de buitenlandsche verhoudingen zou men de noodzakelijkheid ingezien hebben, of om met andere mogendheden gemeene zaak te maken en Frankrijk binnen zijne oude grenzen terug te wijzen, of indien men tot elken prijs uitstel zocht, om zich ten strijde toe te rusten,

waardoor men den moed verkregen zou hebben, om steeds een waardig karakter te bewaren, eene eerlijke, vrijmoedige taal te spreken. Dan ware men er niet toe gekomen zichzelf en het volk door de slechtste sophismen te misleiden en bij de Europeesche Heven alle achting te verliezen — eindelijk, wat ook de uitslag had mogen zijn van den nu eenmaal onvermijdelijken strijd, men zou met eere gestaan hebben of met eere gevallen zijn."

Uit het voorafgaande moge blijken, dat de handhaving der onzijdigheid eene niet zóó eenvoudige zaak is, als velen meenen. Om de talloze klippen te ontzeilen, welke het schip van Staat daarbij op zijn weg kan ontmoeten, wordt niet alleen eene wijze, vastberaden staatkunde gevorderd, die in geen enkel opzicht afwijkt van de gedragslijn, welke zij zich zelve bij de verklaring van neutraliteit heeft afgebakend, doch behoeft men tevens een krachtig leger, dat aan de staatkunde de middelen verschaft om het eens gesproken woord gestand te doen en elke vordering om dat woord te breken met kracht te kunnen afwijzen. 1)

Is de overtuiging daarvan bij de oorlogvoerenden gevestigd, dan, maar ook dan alleen, zal men gedurende den oorlog werkelijk neutraal kunnen blijven en niet op eene of andere wijze in den strijd betrokken worden.

Mochten zich onverhoopt in Europa weder toestanden voordoen, als die, welke het einde der voorgaande en het begin dezer eeuw te aanschouwen gaven, ook dan geloof ik, dat, zich eenmaal neutraal verklaard hebbende, alleen een streng vasthouden aan de aangenomen gedragslijn het behoud van den Staat kan waarborgen. Vooral dan zou ik eene politiek hoogst gevaarlijk achten, welke onder het mom van onzijdigheid slechts op de gelegenheid wacht om in troebel water te visschen, omdat zulk eene halfslachtige houding den Staat onvermijdelijk ten verderve moet leiden.

Acht men den algemeenen toestand zoo bedenkelijk, dat alleen door eene nauwe aaneensluiting van alle gelijkgezinden aan het droigend gevaar het hoofd geboden kan worden, dan

1) Zie ook: *Geschichte der schweizerischen Neutralität*, door Dr. Paul Schweizer. III Deel (Slotwoord).

deinze men niet terug voor de logische gevolgen van dien toestand, doch sluite zich openlijk bij die gelijkgezinde Staten aan. Een verbond alzoo om den algemeenen vijand binnen de perken van recht en billijkheid terug te brengen.

Nu weet ik wel, dat eene dergelijke actieve, internationale politiek, bij velen in een zeer kwaad gerucht staat; niet, omdat zij buitenlandsche hulp zouden versmaden, wanneer Nederland cenmaal in ernstige moeilijkheden gewikkeld mocht zijn, maar omdat zij die hulp niet wenschen vóór het water tot aan de lippen gestegen is, d. w. z. vóór het onbetwistbaar ware, dat, zonder interventie, het volksbestaan vernietigd zou worden. Het is intusschen van algemeene bekendheid, dat wie in moeilijkheden verkeert, slechts zelden vrienden vindt en het zou niet onmogelijk zijn, dat dit voorbeeld uit het dagelijksch leven ook van toepassing bleek te zijn op onze internationale betrekkingen. Ik kan mij althans niet voorstellen, dat wij — eenmaal binnen den kleinen kring der Amsterdamsche stelling opgesloten — veel mogen verwachten van den steun van eenige buitenlandsche Mogendheid, en zeer zeker niet, dat die steun belangeloos geboden zou worden. Ik zou in zulk een toestand zeer vreezen voor eene herhaling van het bekende: »Nous traiterons de vous, chez vous et sans vous." Een verbond, gesloten in een toestand van hulpbehoevendheid, kan nimmer tot duurzaam welzijn van den Staat wezen. Evenmin zou het raadzaam te achten zijn een verbond te sluiten, zoolang de weermiddelen van den Staat in eenen algemeen erkend defectueusen toestand verkeeren. Ook dan bevindt men zich in te afhankelijke positie om als *pares inter pares* beschouwd te worden.

De historie leert ons dan ook, dat zulk een leunen op een sterkere onvermijdelijk ten verderf van den Staat leidt. Het aanvallend en verwerend verbond, den 16den Mei 1795 met Frankrijk gesloten, had geen ander gevolg; het leidde, na ons schatten geld en tallooze vernederingen gekost te hebben, tot den zekeren ondergang, die den 9den Juli 1810 door de inlijving van het koninkrijk Holland bij Frankrijk een voldongen feit werd.

Alleen dan wanneer de weerkracht van den Staat overeenkomstig de middelen, waarover men beschikt, georganiseerd is,

kan de buitenlandsche politiek, vrij van elken vreemden dwang, die keuze doen, welke oogenblikkelijk het meest in het landsbelang geacht moet worden, alleen dan mag aan een bondgenootschappelijk optreden gedacht worden, maar dan zijn daarvan m. i. bij zeer bijzondere verwickelingen in Europa ook stellig goede vruchten te verwachten.

Ik weet zeer goed, dat er velen zijn, die deze overwegingen niet deelen en dus ook met mijne conclusie niet instemmen zullen. Zij verwachten slechts heil van eene gansch andere gedragslijn. Volgens hen moet de neutraliteit en ook de integriteit van Nederland gewaarborgd worden door onze bescheidenheid, door onzen afkeer van vreemde zeden en gebruiken, door onzen weerzin tegen het militarisme, ja, wij moeten zijn, wat men noemt eene »quantité négligeable”, wij moeten ons zoo klein maken, dat men ons niet opmerkt, opdat wij bij eene hevige beroering in Europa kans zullen hebben door de mazen heen te sluipen.

Dat hebben politici verkondigd!

En toch kan dat geen goede staatkunde zijn. Eene dergelijke gedragslijn moge met goeden uitslag gevolgd worden door de bewoners van een land, zoo arm aan hulpbronnen, dat het niemands begeerlijkheid kan opwekken, nooit kunnen deze beginselen met vrucht in praktijk gebracht worden door een land als het ouze, dat zoowel door zijne geographische en staatkundige ligging als door zijn koloniaal bezit en zijne talrijke hulpbronnen voor menigen Staat een vurig begeerd bezit kan zijn.

Wanneer men in tijden, als de zoeven door mij bedoelde, niet op het juiste oogenblik partij weet te kiezen, loopt men gevaar door hetzelfde lot getroffen te worden, als Pruisen in 1806.

Daar had men, sinds de vrede van Bazel (5 April 1795) gesloten was, zonder zich daarbij om de overige gecoaliseerde Mogendheden noch om het gevaar, dat uit Frankrijk dreigde, te bekommeren, als hoogste politiek een stelsel gehuldigd, waarbij men elkeen te vriend poogde te houden. Men vleide de Fransche machthebbers, zonder nochtans den moed te hebben zich nauw met hunne Republiek te verbinden en verspeelde daardoor het

vertrouwen en de achting, zoowel van Frankrijk als van de overige groote Mogendheden. De gevolgen van deze dubbelhartige staatkunde bleven niet uit, want niettegenstaande Pruisen in den tweeden en derden coalitie-oorlog neutraal bleef, schonden in 1805 de Franschen in het Westen, de Russen in het Oosten die neutraliteit en geraakte men bovendien met Zweden en Engeland op voet van oorlog.

Toen kort daarop Frankrijk eene meer en meer dreigende houding aannam, omdat het geen belang meer bij Pruisen's neutraliteit had en dit land door zijne onoordeelkundige diplomatie zelf het uitbreken van den oorlog verhaastte, bleef het toch tot het laatste oogenblik zoozeer tusschen hoop en vrees dobberen, dat de slagen van Jena en Auerstädt geslagen werden, zonder andere hulp dan die van 18.000 Saksers.

In welken bedroevenden toestand men door deze dubbelzinnige staatkunde gekomen was, blijkt wel het best uit het Pruisische manifest, dat eigenaardig genoeg in het Fransch gesteld was, waar het zegt: »Il n'était plus douteux que Napoléon ne voulut ou faire la guerre à la Prusse ou la réduire à ne pouvoir plus la lui faire, en la conduisant d'humiliations en humiliations, à cet état de déconsidération politique et de faiblesse réelle, où, privée de ses derniers boulevards, elle n'eût plus en de volonté que celle de son terrible voisin».

In geval van oorlog kan men drie, vrij wel van elkander onderscheiden perioden beschouwen en wel:

1°. de mobilisatie;

2°. de samentrekking der afdeelingen, die bestemd zijn om buiten rechtstreeksch verband met de liniën en stellingen op te treden, en hare werkzaamheid;

3°. de strijd om de liniën en stellingen zelve.

De mobilisatie moet, het is van algemeene bekendheid, in vreedestijd met pijnlijke nauwgezetheid geregeld en voorbereid zijn, wil men den grootst mogelijken waarborg bezitten, dat zij zonder stoornis zal verloopen.

Dit geldt vooral voor kleine Staten.

Wordt toch bij een oorlog tusschen twee groote Mogendheden door een van haar een inval in het gebied van den tegenstander gedaan, nog vóór de mobilisatie voltooid is, dan zal men er waarschijnlijk hoogstens in slagen den geregelden gang der mobilisatie van één logerkorps te verstoren en, bijaldien die inval in het opmarschgebied van een der legers plaats heeft, den tegenstander dwingen de eindpunten van het spoorwegvervoer zijner troepen meer naar achteren te verleggen.

Hoe ongewenscht een dergelijke stoornis moge zijn — te meer omdat daardoor allicht het strategisch initiatief verloren gaat — zoo zal deze op den gang der operatiën toch geen overwegenden invloed behoeven te oefenen. Desniettemin ontwaart men bij de verschillende groote Mogendheden in de sterke belegging der grensstreken en in het verhoogd vredes-effectief der daar gestationneerde afdeelingen, het streven om eene storing der mobilisatie te voorkomen.

Gehcel anders zijn natuurlijk de gevolgen, die eene dergelijke handelwijze tegenover een kleineren Staat zou kunnen hebben. Heeft deze bijv. bij eene lange grenslijn slechts eene betrekkelijk geringe diepte, dan zou het niet onmogelijk zijn, dat door een inval, vóór voltooid mobilisatie, een belangrijk deel van het mobilisatievervoer belet en daardoor een betrekkelijk groot aantal strijders aan het leger onttrokken werd.

Nu behoort ik niet tot hen, die eene overschrijding der grenzen door nog niet gemobiliseerde vijandelijke troepenafdeelingen met stelligheid verwachten, ja, ik meen zelfs, dat, bij voldoende tegenmaatregelen, eene dergelijke handeling niet van lichtvaardigheid zou zijn vrij te pleiten. Vooral tegenover een kleineren Staat moet de tegenstander zorgvuldig alles vermijden wat tot verhooging van het morcel kan leiden; elke slag, welke toegebracht wordt, moet wel overdacht zijn en juist treffen. En nu stelt men zich zeker nimmer eerder aan een échec bloot, dan wanneer met niet volledig gemobiliseerde troepen het vijandelijk gebied betreden wordt. Toch zou het verkeerd zijn deze mogelijkheid geheel weg te cijferen, gedachtig aan den stelregel, dat men van den tegenstander zelfs het onwaarschijnlijke moet verwachten.

Wat mij echter zeer waarschijnlijk voorkomt, is dat vijandelijke cavalerie-afdeelingen zullen trachten stoornis in het mobilisatie-vervoer te veroorzaken.

In weinige uren gemobiliseerd, omdat het aantal paarden en manschappen, bij de regimenten aanwezig, dit mogelijk maakt, zich gemakkelijk en snel kunnende bewegen, daardoor uitgebreide streken van het vijandelijk gebied onveilig kunnende maken en, waar zij in het nauw gebracht wordt, zich snel kunnende verwijderen, is deze wapensoort voor dit doel als het ware aangewezen.

Zich hiertegen te wapenen is een eerste vereischte voor het verder bieden van een krachtigen weerstand; m. a. w. de mobilisatie moet gedekt worden door eene behoorlijke grensbewaking.

Intusschen is deze niet alleen ter wille der mobilisatie noodig; nog andere redenen nopen daartoe. Zoo bijv. het requireeren van de paarden, die bij den overgang van vredes- of oorlogsvoet bij de korpsen ontbreken.

Door de invoeging van art. 32*bis* in de Wet op de inkwartieringen, transporten en leverantiën, bij de laatste wijziging dier Wet van 10 Mei 1890 en door het daarop gegrond Kon. Besl. van 10 Nov. 1892, gewijzigd bij Kon. Besl. van 5 Aug. 1895, is het mogelijk geworden de requisitie van paarden reeds in vreedestijd voor te bereiden. Toch mag niet uit het oog verloren worden, dat de oproeping der eigenaren bij mobilisatie, het samenbrengen, overnemen en het wegvoeren der paarden tijd, ja zelfs betrekkelijk veel tijd vorderen, zoodat ook hier, ter voorkoming van een groot verlies aan paarden, het brengen van stoornis in deze handelingen door vijandelijke cavalerie zooveel mogelijk belet moet worden.

Gelijke overwegingen kunnen gelden ten aanzien van het wegvoeren van hulpbronnen van verschillenden aard, openbare kassen, spoorwegmaterieel, enz., terwijl mede rekening dient gehouden met den moreelen invloed, welke op de bevolking in die deelen des lands, welke men tot het uiterste verdedigen wil, zal geoefend worden door de tijding, dat reeds kort na de oorlogsverklaring geheele, nabij de grens gelegen landstreken

door vijandelijke cavalerie bezet zijn, dat daar de wet van den tegenstander geldt, zijn gezag is ingesteld en door hem oorlogsschattingen geheven worden.

Nu weet ik wel, dat niet iedereen dien invloed even nadeelig acht als ik; zelfs in de Tweede Kamer der Staten-Generaal is indertijd gezegd: »Naar onzen gedachtengang is eene verdediging aan de grens niet goed, maar kwaad; in onze conjunctuur, dat wij ons enkel verdedigen, is het *onmogelijk* te verhinderen, dat de oorlog in ons land gevoerd wordt. . . . Men zal in onzen tijd te doen hebben met eene beschaafde natie, die natuurlijk de regeering overneemt, geldelijke heffingen doet, maar ook te minder zwaar het land zal drukken, naarmate de verdediging minder hardnekkig zal zijn.» 1)

Ziet, M. H., wat moet men tegenover eene dergelijke rede-
neering stellen?

Moet men wijzen op hetgeen het Fransche volk in 1870 ondervonden heeft, om aan te toonen, dat men zelfs tegenwoordig van de beschaafdheid eener natie in den oorlog niet altijd evenveel bespeurt? Moet men wijzen op de wereldgeschiedenis van den oudsten tijd af, om aan te toonen, dat hoe minder hardnekkig men zich verdedigt, des te minder genade men van den overweldiger zal hebben te verwachten?

Of moet men dergelijke uitingen stilzwijgend voorbijgaan, hopen-
de, dat wanneer eenmaal voor ons de noodlottige ure geslagen is, de Nederlandsche natie nog te fier zal zijn, om op hoop van zegen het hoofd maar gelaten in den schoot te leggen?

Aangezien alzoo naar mijne meening ten behoeve der mobilisatie bewaking der grenzen noodig is, blijft de vraag te beantwoorden op welke wijze daarin moet worden voorzien. Daarbij zij op den voorgrond gesteld, dat voorzieningen voor de bewaking onzer kusten, behalve die, welke tot de taak der kustwachten en hare beveiliging behooren, mij niet noodzakelijk voorkomen, omdat eene ernstige bedreiging daarvan tijdens

1) Hand. der Staten-Generaal, 1890—91, II, bl. 1281.

de mobilisatie niet waarschijnlijk geacht moet worden, tenzij de tegenstander er in geslaagd mocht zijn ons zoodanig te intimideeren, dat men, uit vrees van daardoor eene vijandige houding uit te lokken, het gunstige tijdstip voor het op oorlogsvoet brengen van onze strijdkrachten had laten voorbijgaan.

In dat geval zou men zich natuurlijk van de te voeren verdediging geen hooge verwachtingen mogen maken. Vóór alles moeten wij daarom hopen, dat wanneer eenmaal ernstige politieke verwickelingen mochten ontstaan, eene krachtige, karaktervolle, zichzelf en der waardigheid van de Nederlandsche natie bewuste Regeering aan het hoofd der zaken moge staan, eene Regeering, die, zonder nochtans eene uitdagende houding aan te nemen, den moed hebbe te rechter tijd handelend op te treden.

Evenmin acht ik bijzondere voorzieningen ten opzichte onzer zuidelijke grenzen noodzakelijk. Als van daar gevaar voor een inval mocht dreigen, zullen wij tijd en gelegenheid hebben om naar die zijde onze mobilisatie behoorlijk te dekken.

Anders is echter de toestand aan onze oostelijke landpalen; niet alleen omdat wij daar aan een in militairen zin zeer machtigen nabuur grenzen, maar ook omdat de geographische toestand van die zijde eene storing onzer mobilisatie gemakkelijker uitvoerbaar maakt.

Op welke wijze stelt men zich nu voor de mobilisatie te dekken. Officieele gegevens hieromtrent ontbreken en terecht. Wat to dien opzichte besloten is, moet in ons welbegrepen belang geheim blijven.

Wel weten wij, dat de Regeering in het jaar 1891 daaromtrent in de Tweede Kamer der Staten-Generaal het volgende mededeelde: »Zij (de Regeering) wenscht daarvoor gebruik te maken van afdeelingen *van het leger*, van cavalerie en detachementen infanterie, dus van het laatste wapen geen organieke korpsen, compagnieën of bataljons; slechts detachementen. De afzending daarvan is natuurlijk eenigszins nadeelig voor de troepen, omdat zij tijdelijk en soms voor goed een aantal manschappen verliezen, maar daarom juist moet de organisatie zoo ruim berekend worden, dat die verliezen spoedig uit de depots kunnen worden aangevuld. In elk geval moet de mobilisatie gedekt

worden door *soldaten*, van wie men weet, dat zij *terstond en zeker* beschikbaar zijn." 1)

In 1892 wilde de toenmalige Regeering weder een ander stelsel: »De schutterij-afdeelingen uit de deelen des lands, meer aan de grenzen of langs de kust, zijn -- het spreekt haast van zelf -- aangewezen tot de bewaking der landsgrenzen en van de kuststreek, in den regel in verband met deelen van het eigenlijke leger." 2) »Deze locale troepen zijn niet volkomen bruikbaar voor de actie van veldtroepen, maar wel voor hunne taak, omdat zij lokaal georganiseerd worden, gemakkelijk bijeen te krijgen zijn en juist geschikt gemaakt worden voor de defensie hunner woonplaats tegen kleine troepenafdeelingen, zooals deze verdediging in de eerste phase van een oorlog tot dekking eener mobilisatie vaak vereischt wordt." 3)

Deze schutterijkorpsen zouden lokaal geoefend worden; bij de oefeningen, welke zij al dan niet met hunne tegenwoordigheid konden vereeren -- mits binnen zekeren tijd een bepaald aantal oefeningen, onverschillig waar, werd bijgewoond -- in burgerkleding mogen verschijnen, terwijl wat hen aan manoeuvreervaardigheid ontbrak, in enkele weken na de mobilisatie, verkregen zou kunnen worden, omdat zij dan door vaderlandsliefde en geestdrift voor het behoud der nationale zelfstandigheid bezielde zouden zijn. Van die manoeuvreervaardigheid zou dus bij de dekking der mobilisatie weinig profijt getrokken kunnen worden.

Een derde stelsel is, behalve in enkele geschriften 4), ook te vinden in het praec-advies der Liberale Unie over de legerwet-Bergansius. Daarin leest men o. a.: »Zoo zij (de Commissie van praec-advies) zich eene bedenking mag veroorloven op een punt, naar hare meening niet van ondergeschikt belang, dan is het deze, dat het h. i. wenschelijk zou zijn speciale troepen te bestemmen voor de dekking der mobilisatie en het afweren

1) Hand. der Staten-Generaal. 1890—91, II, bl. 1350.

2) Mem. van toel. bij het ontwerp van wet, houdende regeling betreffende de samenstelling der landmacht.

3) Mem. van toel. bij het ontwerp van wet, houdende regeling van den dienst bij de schutterij.

4) Zie o. a. Vox Clamantis. Het leger als deel der Staatsgemeenschap.

van kleine vijandelijke troepenafdeelingen aan de grenzen, hetgeen het Regeeringsvoorstel niet doet. . . . Naar de meening Uwer Commissie ware deze taak het best op te dragen aan eene afdeeling van het actieve leger, welke, ook in tijd van vrede nabij de landgrens gelegerd, immer in marschvaardigen toestand diende te worden gehouden. Natuurlijk zou daarbij van den steun der ter plaatse beschikbare afdeelingen landweer gebruik moeten worden gemaakt."

Van de drie, hier met enkele woorden geschetste stelsels verdient het laatste m. i. beslist de voorkeur. Wél begreep het stelsel van 1891 terecht, dat het noodzakelijk is voor grensbewaking aan te wijzen, *soldaten* en dan nog wel soldaten, die *terstond* en *zeker* beschikbaar zijn, doch de uitwerking van dat beginsel, waarbij deze taak werd opgedragen aan detachementen van het leger, komt mij niet vrij van bedenkingen voor. Wil men toch op een gegeven oogenblik *terstond* over een zeker aantal dier detachementen beschikken, dan kunnen deze, omdat de militie op dat oogenblik nog niet bij hare korpsen aangekomen is, niet anders gevormd worden door samenvoeging van deelen van nog niet gemobiliseerde compagnieën en bataljons. Deze wijze van handelen heeft tweecërlei bezwaar.

Eerstens zal de samenhang in deze detachementen, samengesteld uit officieren, kader en manschappen, die elkander slechts ten deele kennen, niet bijzonder groot zijn, en is dit nadeel vooral voor deze troepen groot, omdat de moeilijke opdracht, welke zij in verband met hunne noodwendig geringe sterkte te vervullen hebben, meer nog dan in eenig ander geval, onderling vertrouwen in hooge mate vereischt.

In de tweede plaats zal de mobilisatie der compagnieën en bataljons, waarvan deze detachementen genomen zijn, in niet geringe mate bemoeijlikt worden, omdat de vaste kern ontbreekt, waarop de inrichting der kaderlegers in hoofdzaak berust; eene kern, waaromheen zich de met groot verlot zijnden moeten scharen. »Het leger in vredetijd moet het geraamte zijn van het leger in oorlogstijd en mobiliseeren is niet anders dan invullen", leerde de Roo van Alderwerelt. Hoe nu, wanneer dat geraamte ontbreekt of slechts ten deele voorhanden is?

Dit nadeel klemt te meer, omdat men, hoezeer ook met beleid gehandeld moge worden, nimmer zeker is, dat deze detachementen weder bij het troependeel, waartoe zij behooren, zullen aankomen. Er zijn toch zeer wel omstandigheden denkbaar, waaronder deze voor de verdere verdediging des lands verloren zullen gaan.

Verdy du Vernois zegt in zijne Studien über den Krieg 1) hieromtrent: »De mobiele legers der meeste Europeesche Staten zijn tegenwoordig gegrondvest op het kaderstelsel, d. w. z. voor het meerendeel der formaties zijn in vreedstijd slechts stammen van grootere of geringere sterkte onder de wapenen, die bij de mobilisatie de onder de wapenen komende manschappen in zich moeten opnemen, zoodat deze in het bestaande geraamte een ruggesteun vinden en het geheel voor het gebruik onder eenhoofdige leiding geschikt wordt».

»Voert men deze afdeelingen echter nog op hare vredessterkte, waarbij de samenhang ten gevolge van detacheringen en niet te vermijden wijzigingen in het aanvoerend personeel reeds geleden heeft, in ernstige gevechten, dan kunnen daardoor de stammen zoo verzwakt worden, dat daaruit de bedenkelijkste gevolgen ontstaan. Een bataljon, welks officieren en onderofficieren ten deele buiten gevecht gesteld zijn, en dat een gedeelte zijner stam-manschappen verloren heeft, is geen vaste kern meer voor hen, die zich daarbij moeten aansluiten.»

Het is om deze redenen, dat ik — hoezeer ook het gebruik van *soldaten*, die *terstond* en *zeker* beschikbaar zijn, toejuichende — het bezigen van dergelijke detachementen voor het beoogde doel niet in het belang der verdediging zou achten.

Wat ik denk van het gebruik voor een zoo gewichtige taak van afdeelingen uit lokaal geoefende schutters bestaande, zal U na het zooeven gezegde wel duidelijk zijn. Dat men er ooit aan heeft kunnen denken eene zoo gewichtige en daarbij zoo uiterst moeilijke taak op te dragen aan hen, die in militaire waarde — zoowel absoluut als relatief — het laagst zouden staan, is mij onbegrijpelijk en kan m. i. alleen verklaard worden uit gering-schatting van of onbekendheid met de bezwaren, welke zich

1) Heft I, bl. 46.

voor een grensdetachement bij de vervulling van zijne opdracht kunnen voordoen.

Hoe toch moeten wij ons die taak voorstellen ?

De grensbewaking, gedurende de eerste dagen na de oorlogsverklaring, draagt voor kleine Staten, die voor dit doel uit den aard der zaak slechts zwakke krachten kunnen afzonderen, noodwendig een streng defensief karakter. Waarneming der grenzen en beveiliging van het achtergelegen land zijn voor hen hoofdzaak, van ondernemingen op vijandelijk gebied zal geen sprake kunnen zijn; zelfs het overschrijden der grenzen door kleine patrouilles zal uitzondering wezen.

Ten einde niettemin, van hetgeen bij den tegenstander voortvalt, op de hoogte te zijn, dient men over een uitstekend ingerichten kondschaftsdienst te beschikken.

De waarde hiervan onderschatte men niet en neme diensvolgens reeds in vreedstijd de noodige maatregelen tot het organiseeren van dezen dienst, waartoe geheime fondsen ter beschikking der Regeering gesteld moeten worden. 1)

Een dergelijke dienst schijnt ook ten tijde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden reeds bestaan te hebben. In de Commissie en Instructie, welke 24 Febr. 1672 gearresteerd werd door de Staten-Generaal met het oog op eene eventueele aanstelling van Willem den Derden tot Kapitein-Generaal der Unie, leest men o. a. : »dat hij ook tot meerdere securiteit en veiligheid sal onderhouden secreete kondschaften en correspondentiën, omme tegens alle surprisen en ongevallen des te beter verseekest te mogen weesen», terwijl in het jaar 1673 de post van de secreete diensten op den staat van Oorlog van f 24.000 verhoogd werd tot f 74.000 en in 1717 nog tot ditzelfde bedrag was uitgetrokken.

In het advies van den Raad van State van 25 Maart van dat jaar wordt dienaangaande gezegd : »Wij hebben geen kennis van het employ van die post en konnen wel begrijpen, dat de selve van die natuur is, dat ze niet kan geadministreert, en

1) Die Bildung eines eigenen Nachrichtenwesens muss frühzeitig in Angriff genommen werden; je sorgfältiger dies vorbereitet wird, desto nützlicher wird es sich erweisen. Verdy du Vernois. Studien über den Krieg.

verantwoord, worden op de selve wijs als andere posten. Wij weten ook wel, dat een considerable somme met nut besteed kan worden aan secreete correspondentiën, maar daaruit volgt niet, dat de voorschreve verhooging, sonder andere grond als de bovenstaande, en sonder nadere deliberatie, moet blijven altijd duuren, soo in vrede, als in oorlog. Dog wij laten aan het oordeel van de Bondtgenooten wat omtrent die post behoord gedaan te worden, en waarmede die meenen te kunnen genoegen neemen."

Als voorbeeld van een goed ingerichten kondschapdienst uit den jongsten tijd mag die in het Groothertogdom Baden in 1870 genoemd worden, welke zijne vertakkingen tot in Lyon en Marseille uitstreckte en zich door de juistheid zijner berichten zoo gunstig onderscheidde, dat de daardoor verkregen gegevens kostbaar materiaal leverden voor de door het groote hoofdkwartier van het Duitsche leger uitgewerkte formatie en verdeeling der Fransche strijdkrachten.

Behalve dezen meer uitgebreiden kondschapdienst, welke in hoofdzaak tot voorlichting van het groote hoofdkwartier strekt, moet in de grensdistricten zelf deze dienst op kleinere schaal uitgeoefend worden, ten einde gegevens te verkrijgen omtrent hetgeen onmiddellijk aan gene zijde van de grenzen voorvalt.

Ook in dit opzicht is uit den oorlog van 1870 veel te leeren. Zoo richtte de divisie-commandant in het regeeringsdistrict Trier den 15^{den} Juli aan de landraden een schrijven, waarin o. a. het volgende voorkwam: »Het is vooral van belang te rechter tijd bericht te ontvangen als vijandelijke troepenafdeelingen aan de grenzen worden saamgetrokken, onder opgave van hare sterkte, van de wapensoorten, waaruit zij bestaan, en van de marschrichting, welke zij volgen. Ik verzoek u de noodige maatregelen te nemen om door daartoe geschikte, betrouwbare personen van al dergelijke zaken in kennis gesteld te worden en uwe meldingen, zoo mogelijk, langs telegraphischen weg en onder vermelding of zij op waargenomen feiten, dan wel op geruchten betrekking hebben, aan het divisie-commando te doen toekomen."

De personen, die in 1870 voor dezen kondschapdienst ge-

bezigd werden, waren: burgemeesters, gemeente-ambtenaren, houtvesters, post-, spoorweg-, telegraaf- en grensbeambten 1); terwijl ook dikwerf met goeden nitslag partij getrokken werd van de mededeelingen van personen, die zich uit de vijandelijke grensstreken naar het eigen land begaven. Voor zooverre zich onder het vorenbedoelde personeel gewezen militairen bevinden, die overigens geschikt en volkomen betrouwbaar zijn, moeten deze in de eerste plaats in aanmerking komen, omdat zij, met militaire aangelegenheden vertrouwd, meer juiste berichten omtrent troepensoort en sterkte kunnen geven dan burgerpersonen 2). Het is bovendien van belang hen te onderrichten omtrent de uniformen der vijandelijke troepen, omdat men daardoor meer volledige gegevens zal verkrijgen nopens de afdeelingen, waarop de in te zenden meldingen betrekking hebben.

Hoe betrouwbaar intusschen de personen mogen zijn, welke daartoe gebezigd worden, zoo moet toch steeds op den voorgrond staan, dat hunne meldingen, althans na de oorlogsverklaring, zoo mogelijk van militaire zijde gecontroleerd worden, welke taak aan de door de grensdetachementen uit te zenden patrouilles toevalt.

Ten aanzien dezer detachementen kan men tweecërlei toestand onderscheiden, naarmate zij al dan niet opgesteld zijn voorwaarts van het ópmarsch- (concentratie) gebied van het eigen leger.

In het laatste geval dienen zij uitsluitend ter bescherming der mobilisatie — beveiliging van het militievervoer, requisitie van paarden, wegvoeren van hulpbronnen, spoorwegmaterieel, enz. — en ter vrijwaring van het grensgebied tegen, hoofdzakelijk door

1) In de opdracht van den kolonel Plnz, aan wiens cavalerie-brigade in 1866 de grensbewaking aan de Mincio was opgedragen, leest men insgelijks: „Zur Erlangung dieser Nachrichten wollen Sie die an den vorgenannten Uebergangspunkten (Góito, Borghetto, Momzambano) exponirten Polizei-Gendarmerie- und Finanzorgane verwenden.“ (Oesterreichs Kämpfe im Jahre 1866, Band II, bl. 20.)

2) Als voorbeelden van niet genoeg te waardeeren werkzaamheid van burgerpersonen ten behoeve van den kondschapdienst kunnen uit den oorlog van 1870 genoemd worden: de telegrafist Adamczick bij het detachement Trier en de opperboutvester Solff te Saarbrücken.

vijandelijke cavalerie te ondernemen, strooperijen of uit te voeren requisitiën.

In het eerste geval gaat deze opdracht gepaard met het beveiligen van de concentratie van het eigen leger. Aangezien nu dat leger zeer waarschijnlijk verzameld zal worden op of nabij de kortste verbindingslijn van de grens met het meest nabij gelegen strategisch zwaartepunt, spreekt het welhaast vanzelf, dat tegenover deze detachementen de vereeniging der vijandelijke hoofdstrijdkrachten zal plaats hebben.

Daar het nu van groot belang geacht moet worden aan de vijandelijke ruitery het binnendringen in dit rayon naar vermogen te beletten, haar te verhinderen een blik te slaan in hetgeen in het opmarchgebied van het eigen leger geschiedt en er daarbij bijzondere waarde aan gehecht moet worden door eigen aanschouwing gegevens te verzamelen, nopens de samentrekking der vijandelijke strijdkrachten, is het hoog noodzakelijk aan de laatst besproken grensdetachementen de medewerking van ruitery te verzekeren. Bij de geringe sterkte onzer cavalerie wordt men er daarbij als vanzelf toe geleid, om geheel dat wapen in dat rayon bijeen te houden, wil men althans geen gevaar loopen om, ten gevolge van de zucht om overal iets te hebben, eene zoodanige versnippering van krachten in het leven te roepen, dat men nergens over eene voldoende macht beschikt om tegenover vijandelijke ruitery met eenige kans op goeden uitslag op te treden.

Nu is het ontegenzeggelijk een bezwaar, wanneer de detachementen in de overige grensdistricten geheel van cavalerie ontbloomt zijn en voor hunne verkenningen alleen over infanteriepatrouilles kunnen beschikken. Wel strekten bijv. in 1870 aan Duitse zijde kleine sluippatrouilles uit Saarlouis hare verkenningen tot op 8 K.M. van hare ondersteuningsposten uit, maar behalve dat de dienst der infanterie dientengevolge zeer verzwaard wordt, is men ook niet altijd zeker, dat hare waarnemingen tijdig ter bevoegder plaatse bekend zullen zijn en er dus gelegenheid zal bestaan om in overeenstemming daarmede de vereischte maatregelen te treffen.

Het wil mij daarom wenschelijk voorkomen aan deze deta-

chementen toe te voegen de afdeelingen marechaussee, die — voor zoover zij althans elders gemist kunnen worden — m. i. door hare militaire vorming en hare bekendheid met het terrein, hier werkelijk goede diensten zouden kunnen bewijzen 1).

Iets dergelijks gebeurde in Frankrijk, waar de waarneming van Duitsche zijde voorwaarts van de lijn Tweebruggen—Pirmasens zeer bemoeilijkt werd door de opstelling op Fransch grondgebied van douaniersposten, welk korps daar te lande in vredestdij reeds eene militaire organisatie bezit.

Ten aanzien van de bevelvoering moet als regel gelden, dat alleen die bereden afdeelingen, welke direct aan de infanterie-detachementen zijn toegewezen, ook onder het bevel van de detachements-commandanten staan. De te zamen gehouden cavalerie treedt daarentegen zelfstandig op en is geheel onafhankelijk van de infanterie-detachementen. Alle grensafdeelingen moeten echter onder éénhoofdige leiding staan; een afzonderlijk daarvoor aangewezen hooger officier, die rechtstreeks onder het groote hoofdkwartier staat, moet daarover het bevel voeren.

De opstelling der detachementen moet zoodanig gekozen worden, dat de grens direct bewaakt wordt en deze door geene vijandelijke afdeelingen overschreden kan worden, zonder dat men hiervan in kennis gesteld wordt. Overigens houdt die opstelling ten nauwste verband met de wegen, hoofdzakelijk spoorwegen, welke men afsluiten wil, en met belangrijke punten, spoorwegknoopen, overgangspunten over breede waterlopen, welke beveiligd moeten worden, terwijl ook de vredes-dislocatie der vijandelijke troepen op de aanvankelijke opstelling invloed oefent. De opstelling van een zelfde detachement behoeft niet voortdurend dezelfde te blijven, omdat zij beheerscht wordt zoowel door de berichten, welke omtrent den vijand inkomen, als door den stand der eigen mobilisatie.

Alle plaatsen in het grensgebied tegen overvalling door kleinere cavalerie-afdeelingen te beschermen, is natuurlijk onmogelijk;

1) Een staat, aangevende de dislocatie der divisien marechaussee langs en nabij onze oostelijke grenzen, is als bijlage I hierbij gevoegd.

hoofdzaak is, dat men tijdig kennis bekomt van hare aanwezigheid, opdat zij verdreven kunnen worden en elke verzameling van grootere afdeelingen, naar vermogen, belet wordt.

Zoodra echter vijandelijke afdeelingen van zoodanige sterkte het grensgebied binnenrukken, dat deze door de voorhanden krachten niet weerstaan kunnen worden, moet elk gevecht zorgvuldig vermeden worden. Niet alleen zou door zulk een gevecht toch niets bereikt worden, maar bovendien zou de nadeelige uitslag daarvan, zonder enig nut, het moreel der overige troepen schaden. Regel is dus, dat voor grootere afdeelingen teruggegaan wordt en hoewel hare beweging zooveel mogelijk vertraagd en de vocling daarmede onderhouden wordt, toch immer zóó tijdig, dat de keus omtrent de richting van den aftocht onbelemmerd blijft. Die richting wordt wederom bepaald door de richting der spoorwegen, waarlangs men, vluchtige vernielingen verrichtende, teruggaat, door de ligging van spoorwegknoopen, waarover militaire treinen loopen en welke men zoo lang mogelijk beschermen wil, punten, waar militievervoer aanvangt, leveringsplaatsen van paarden, groote centra, enz. Bij uitzondering kan aan deze detachementen worden opgedragen op een bepaald punt tot het uiterste stand te houden; daarbij geldt als algemeene regel, dat nimmer op ondersteuning gerekend kan worden. 1)

Uit deze vluchtige schets van de werkzaamheid der grensdetachementen zal het duidelijk zijn, dat vooral hier, waar men onder vaak zeer bezwarende omstandigheden, veeltijds geheel

1) De aan de detachements-commandanten te verstrekken instructiën moeten, in aansluiting aan het voorgaande, aanwijzingen bevatten omtrent de juiste begrenzing van het rayon, waarin het detachement wordt opgesteld, de plaatsing der nevendetachementen en de wijze, waarop de verbinding tusschen deze onderhouden moet worden; omtrent bijzondere punten, wegen en wegenknoopen, welke beveiligd moeten worden; omtrent de belangrijkste richtingen, waarin en de afstanden, waarop verkenningspatrouilles vooruitgeschoven moeten worden; omtrent de taak van het detachement, of dit uitsluitend dient tot waarneming of beveiliging, dan wel tot het vasthouden van bepaalde punten; eindelijk omtrent de inrichting van den kondschapsdienst, de autoriteiten, aan welke de verschillende meldingen gericht moeten worden; omtrent den terugtochtsweg en de bij eventueelen terugtocht te volgen gedragslijn.

aan eigen krachten overgelaten is, zoowel van officieren, kader als minderen eene groote mate van intelligentie, besluitvaardigheid en geoefendheid gevorderd wordt, en dat, wil men deze detachementen niet aan geheele vernietiging prijsgeven en hen daardoor het doel, dat met hunne opstelling beoogd wordt, doen missen, eene zoo belangrijke taak zeker allerminst aan lokaal geoeffende troepen toevertrouwd mag worden.

Dat men ook voorheen omtrent deze aangelegenheid dezelfde ervaring heeft opgedaan, kan bijv. blijken uit het jaar 1672, toen o. a. 14 à 20 compagnieën gewapende burgers naar Zutphen gezonden werden om aan de verdediging mede te werken. Valkenier zegt daaromtrent: »Eenige dezer Boeren voor Zutphen aan een Dam werkende, zagen veel stof en damp van de menigte der vluchtelingen opgaan, waarop eenen onder haar in verbaastheijt uitriep: »Siet deer de vijand, maats!» 'twelk zulken schrik in haar bracht, dat zij het haasepat na de Stad kozen, latende haar gereedschappen en de Zutphensche burgers, die meedewerkten achter, om welke redenen de Gecommitteerden te Veld namaals goed vonden om haar alle weder naar Huijs te zenden, gelijk ook geschiedde. 1)

Het is op de hiervoren ontwikkelde gronden, dat m. i. de dekking der mobilisatie, d. i. de werkzaamheid der strijdkrachten in de eerste periode van den oorlog, moet worden toevertrouwd aan de geheele cavalerie, het korps rijdende artillerie, de beschikbare afdeelingen marechaussee en aan speciaal daartoe georganiseerde onderdeelen van het leger, zoogenaamde grensbataljons, die steeds op hunne volle sterkte in de streek, welke hun ter bewaking zal worden opgedragen, aanwezig zijn.

Op de mobilisatie volgt de samentrekking der tot het veldleger behorende afdeelingen, welke in hare vredesgarnizoenen op voet van oorlog gebracht zijn. De plaats, waar die samentrekking zal geschieden, hangt natuurlijk ten nauwste samen met het doel, dat met het gebruik van dit veldleger beoogd

1) Bedenkingen over het Nut en de Inrichting der Schutterijen. 'sGravenhage en Amsterdam. 1818.

wordt. Al zal dat doel, ten gevolge van den eigenaardigen toestand, waarin wij verkeeren, eerst bij het uitbreken van den oorlog nauwkeurig begrensd kunnen worden, zoo spreekt het toch vanzelf, dat men zich reeds in vreedestijd volkomen bewust moet zijn van de taak, die men het veldleger in tijden van oorlog zal opdragen. Daarom trent nu bestaan de meest uiteenlopende meeningen.

In de Memorie van toelichting, behoorende bij het ontwerp van Wet tot regeling van den krijgsdienst, werd dienaangaande bijv. gezegd: »Het veldleger is onmisbaar om, bij een aanval op ons land, den eersten stoot des vijands af te slaan, zijn opmarsch te bemoeilijken en te vertragen en hem zoo mogelijk tot den terugtocht te dwingen».

Bij de behandeling van dit wetsontwerp in de Tweede Kamer der Staten-Generaal is die taak van het veldleger ook van meer dan een zijde besproken; dienaangaande zij het volgende aangevend: »Wat ik wil, is dat het veldleger, door mij juist om die reden in den laatsten tijd voorzichtigheidshalve mobiele of veldtroepen genoemd, zich vrij en onafhankelijk van de liniën en stellingen kan bewegen en verplaatsen dat de veldtroepen c. q. in gunstige positie den vijand tegenhouden, zijn opmarsch vertragen, hem in flank en rug bestoken, maar het is gevaarlijk om ons eenig veldleger aan een voor ons doen grooten veldslag te wagen, die dan toch altijd zeker tegen groote overmacht zal worden gestreden.»

»Ik wil evenmin als de Minister van Oorlog hooren van een slag op de Veluwe, maar verlang ook geen slag in de Betuwe of elders. Ik geloof niet aan het aanvankelijk vereenigd optreden van onze veldtroepen als veldleger onder een veldheer, en blijf daarin vooral in den aanvang van den oorlog, een gevaar zien.» 1)

In de Memorie van toelichting, behoorende bij het Wetsontwerp, behelzende de regeling betreffende de samenstelling der landmacht, lezen wij: »Uit het leger moeten in de eerste plaats de mobiele troepen getrokken worden, welke bestemd zijn het

1) Hand. der Staten-Generaal, 1890—91, II, bl. 1257.

actieve gedeelte der verdediging op zich te nemen, dat is het ophouden en vertragen van den opmarsch des vijands, het verdedigen van het voorterrein der verdedigingsliniën en stellingen, het tegengaan van landingen, enz." En verder: »Aan de mobiele troepen kan men den naam van *veldtroepen* geven; de naam *veldleger* is minder doelmatig voor de veldtroepen van eene strijdmacht, waarvan de hoofdtak is de verdediging van het eigen grondgebied. *Veldleger* doet denken aan het leveren van veldslagen, minder aan het eenvoudige actief deelnemen aan 's Lands verdediging».

Wanneer ik tusschen deze verschillende meeningen eene keuze moest doen, zou de eerstgenoemde mij het best bevallen, omdat zij een positief doel stelt: den eersten stoot des vijands afslaan en hem zoo mogelijk tot den terugtocht dwingen.

De laatstvermelde omschrijving voldoet mij daarentegen het minst. Hoewel zij zich tooit met den naam van actieve verdediging, verklaart zij hare bedoeling alleen met de woorden: ophouden en vertragen van 's vijands opmarsch, en hoe dat te bereiken is, wanneer men daarbij nadrukkelijk betoogt niet aan het leveren van een slag te denken, is mij niet recht duidelijk. Ik zou dan ook vreezen, dat een dergelijk »eenvoudig deelnemen aan 's Lands verdediging" al zeer eenvoudig zal zijn en zich vermoedelijk zal bepalen tot het houden van een zóo eerbiedigen afstand tusschen de vijandelijke en de eigen troepen, dat van ophouden noch vertragen sprake zal kunnen zijn.

Intusschen hier wordt op den voorgrond gesteld, dat men slechts iets zeer eenvoudigs beoogt, wat niet het geval is met de in de tweede plaats genoemde omschrijving. Daar koestert men grootscher plannen, wenscht den vijand in eene gunstige positie tegen te houden en hem in flank en rug te bestoken, maar daarbij een slag te wagen, acht men gevaarlijk! Gelooft nu iemand, dat alleen het bezetten van eene positie, zelfs van de meest gunstige, voldoende is om een vijandelijk leger tegen te houden, indien men er niet aan denkt, een aanval op die stelling af te wachten? Meent men werkelijk, dat eenig voordeel behaald kan worden, indien men, in plaats van alle krachten samen te houden, op den voorgrond stelt, dat van

een vereenigd optreden van het veldleger ten allen tijde moet worden afgezien? Geloofst men inderdaad, dat wat aan allen vereenigd niet zal kunnen gelukken, mogelijk zal blijken aan hier en ginds optredende afdeelingen; en dan nog wel in flank en rug van den tegenstander! Wat moet daarvan terecht komen?

Heeft de geschiedenis, om van de wetenschap niet te gewagen, den voorstanders van een dergelijk stelsel dan niets geleerd? 1)

De tijden, waarin een Massenbach den vijand alleen door manoeuvreeren tot den terugtocht meende te kunnen nopen, zijn lang voorbij en met Clausewitz stelt men tegenwoordig dan ook weinig vertrouwen in den veldheer, die zonder bloedvergieten overwinningen denkt te behalen. Welke tegenstander, die zich van zijne kracht bewust is, zal zich door bedreigingen alleen van de uitvoering zijner plannen laten weerhouden? Zij, die zich tot manoeuvreeren willen bepalen, zonder ter rechter tijd toe te slaan, doen ons aan den tooneelheld denken, wiens woeste gebaren niemand doen vreezen, omdat wij weten, dat zijn wapen stomp is. Massenbach meende eens, in eene focht-rede, welke hij op Prins Hendrik van Pruisen, den broeder van den grooten Koning, hield, zijn held eene onvergankelijke cerzuil op te richten met de woorden: »Door stoutmoedige marschen wist hij het geluk aan zijne vanden te ketenen; gelukkiger dan Caesar bij Dyrachium, grooter dan Condé bij Rocroy, den onsterfelijken Berwick gelijk, bevocht hij de zege zonder slag te leveren».

Klinkt deze phrase niet als eene zeer twijfelachtige loftuiting in *onze* ooren?

De overwinningen, welke men zonder gevecht behaalt, hebben slechts zoolang waarde, als een zwak tegenstander zelf aarzeland optreedt. Daarom verstaan wij heden ten dage onder

1) Toen, bijv., Prins Frederik Karel den 6den Januari 1871 met het He. Leger tegen Lemans oprukte, verscheen bij St. Amand de Fransche divisie Curtin in zijn flank, ja bijna in zijn rug, zonder de onderneming ook maar één dag te vertragen. Men koesterde in het Duitsche hoofdkwartier niet de minste vrees voor haar.

manoeuvreren geen kunstige en zelfs niet eens meer stoutmoedige marschen, doch voor elk geval wél overwogen, goed uitgevoerde bewegingen, welke uitsluitend ten doel hebben op een bepaald punt met overmacht te kunnen optreden om den tegenstander te vernietigen. 1)

Aan die mogelijkheid om op een bepaald punt met overmacht te kunnen optreden, twijfelt men m. i. vaak ten onrechte en daardoor geraakt men tot het aanbevelen van een stelsel, waarin woorden de rol van daden moeten vervullen. Indien dat mogelijk ware!

Wanneer men zich Nederland in oorlog denkt bijv. met Duitschland, dan hoort men niet zelden eene redeneering als deze: »Al werden alle Nederlanders soldaat met eene eerste oefening van 3 jaren, dan ging dit (tegenhouden van eene zeer groote overmacht) toch niet tegen eene mogendheid, die 10 maal meer onderdanen heeft dan wij". 2)

Is het nu werkelijk aannemelijk, dat in geval van een oorlog tusschen Nederland en Duitschland, het Duitsche legerbestuur alle 20 zijne legerkorpsen voor den oorlog zal willen en kunnen gebruiken? Ik betwijfel dit ten zeerste! Waren Duitschland en Nederland de eenige Staten in Europa, dan zou men veilig kunnen aannemen, dat de door den tegenstander ontwikkelde macht verre overmchtig aan de onze zou zijn. Maar dit is niet meer aannemelijk, wanneer men de politieke verhoudingen in het Europeesche Statenstelsel, zooals deze thans bestaan, in het oog vat.

Het drievoudig verbond der Europeesche middenstaten, van zoo groot belang voor ons gausche werelddeel, omdat daardoor de vrede wellicht langer gehandhaafd blijft, dan anders het geval zou zijn, heeft aanleiding gegeven tot eene zeer nauwe aaneensluiting van twee groote Mogendheden, die hoezeer ook tusschen beide volkeren zelf reeds langen tijd eene groote affiniteit bestond, door den geheel verschillenden politieken toestand, waarin zij verkeerden, niet zoo licht tot elkander gebracht zou-

1) V. d. Goltz. Das Volk in Waffen.

2) Hand. der Staten-Generaal, 1890—91, II, bl. 1097.

don zijn. Intusschen het feit bestaat, dat tusschen de Fransche Republiek en het absolutistische Rusland een verbond, zij het dan ook in meer of minder concreten vorm, bestaat. Die bijzondere politieke toestand nu is voor ons van zeer groot belang. Zelfs al neemt men het overigens niet zeer waarschijnlijke geval aan, dat terwijl in geheel Europa volle vrede heerscht, Duitschland de oorlogsfakkelt in het gebied van zijn westelijken nabuur zal slingeren, dan nog zal het nimmer zijne geheele krijgsmacht daartoe kunnen bestemmen, omdat het, ten einde op alle gebeurlijkheden voorbereid te zijn, steeds voor eene zeer sterke observatie der Duitsch-Russische en Duitsch-Fransche grenzen zal moeten zorg dragen. De mogelijkheid, dat eene oorlogsverklaring aan Nederland al dadelijk beantwoord wordt door de mobilisatie der Fransche en Russische strijdkrachten, laat ik thans buiten beschouwing.

Let men nu op de dislocatie in vreedestijd der Duitsche strijdkrachten, dan geloof ik mij niet aan overdrijving schuldig te maken, indien ik aanneem, dat het I^e (Koningsbergen), IIe (Stettin), V^e (Posen), VIe (Breslau), XIIe (Dresden) en XVIIe (Danzig) Legerkorps tegenover de Russische grenzen; daarentegen het VIIIe (Coblenz), XIIIe (Stuttgart), XIVe (Karlsruhe), XVe (Straatsburg), XVIe (Metz), alsmede het I^e en IIe Beiersche (München en Würzburg) Legerkorps tegenover de Fransche grenzen beschikbaar moeten blijven. Binnen ongeveer gelijken afstand liggen op Russisch grondgebied 10 legerkorpsen, terwijl het aan Frankrijk niet moeilijk zou vallen een gelijk aantal legerkorpsen tegenover de evengenoemde Duitsche te concentreren. Neemt men hierbij in aanmerking, dat bij eventueele samentrekking dier beide groepen aan de bedreigde grenzen de afstand, welke hen van elkander scheidt, steeds grooter wordt, dan acht ik het gausch niet onmogelijk, dat men in het hart des lands nog een gedeelte der strijdkrachten zal moeten beschikbaar houden om die, naar gelang van den toestand, in de meest bedreigde richting te werpen. Hiertoe zouden de Garde, het IIIe (Berlijn) en IVe (Maagdenburg) Legerkorps in aanmerking kunnen komen.

Al is het nu mij, evenmin als een onzer, gegeven een blik

in de toekomst te slaan en kan deze ons dus te aanschouwen geven, wat wij allermint verwacht hebben, dan vind ik het toch niet onwaarschijnlijk, dat zelfs in het door mij onderstelde geval 4, hoogstens 5 Legerkorpsen (VII^c, Munster, X^c, Hannover, XI^c, Kassel, IX^c, Altona, en wellicht IV^c, Maagdenburg) bij eene actie tegen Nederland gebezigd zouden kunnen worden, zonder ernstiger belangen in de waagschaal te stellen.

Wordt Nederland daarentegen in een algemeenen Europeeschen oorlog betrokken, d. i. dus onder de tegenwoordige politieke omstandigheden vermoedelijk bij eene botsing van den Driebond met Frankrijk en Rusland, dan spreekt het welhaast vanzelf, dat de toestand voor ons gunstiger moet worden.

Dan toch kan in Nederland het zwaartepunt der oorlogshandelingen niet liggen en kunnen dus de daar behaalde voordeelen geen overwegenden invloed op het verloop van den grooten oorlog oefenen. Doch daarmede instemmende, zal men allicht toegeven, dat Duitschland onder dergelijke omstandigheden nimmer het $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{5}$ van zijne troepen in eerste linie voor een neven-doel beschikbaar zal kunnen stellen. Om het eigen land voor een inval der vreemde heerscharen te beveiligen en de plannen van den tegenstander op de meest afdoende wijze te doorkruisen, moet er dan met alle kracht naar gestreefd worden in de eerste groote ontmoetingen als overwinnaar uit den strijd te voorschijn te treden en hiertoe is het noodzakelijk op de bedreigde punten de grootst mogelijke macht te ontwikkelen. Elke divisie, welke zonder dringende noodzaak op het hoofdoperatietooneel ontbreekt, zal hare afwezigheid op pijnlijke wijze kunnen doen gevoelen.

Hoe groot de vijandelijke macht zal wezen, welke in een dergelijk geval tegen ons land zal optreden, is dus van talloze omstandigheden afhankelijk; bepaalt men zich tot het afzonderen van een observatiekorps, dan zal dit wellicht hoogstens één legerkorps sterk zijn.

De troepenmacht, waarmede wij alzoo bij een conflict met onzen oostelijken nabuur rekening zullen hebben te houden, kan afwisselen van één tot vijf legerkorpsen; dat een beduidend sterker leger daartoe afgezonderd zal kunnen worden, acht ik alleen

onder zoo abnormale omstandigheden mogelijk, dat daarop geen stelsel van landsverdediging gebouwd kan worden.

Dat geldt trouwens voor elken Staat. Zelfs het Russische Rijk, met zijne ontzaglijke aantallen strijders, kan zijn leger niet zoodanig inrichten, dat, zoo noodig, aan het geheele gecoaliseerde Europa met hoop op goeden uitslag weerstand geboden zou kunnen worden. Toch zal daarom niemand willen beweren, dat, met het oog op een dergelijken, hoogst onwaarschijnlijken toestand, Rusland er van zou moeten afzien, zich overeenkomstig zijne financieele en economische positie ten oorlog voor te bereiden. Voor ons gelden soortgelijke overwegingen. Omdat er omstandigheden denkbaar zijn, waarin wij op verre na niet bij machte zouden zijn met hoop op goeden uitslag aan een vijandelijken inval het hoofd te bieden, is er nog niet de minste aanleiding onze troepenmacht zoo in te richten, dat wij geen enkelen, eenigszins ernstig gemeenden aanval zouden kunnen weerstaan. De hooge belangen, die met onze nationaliteit op het spel staan, rechtvaardigen het volkomen, dat wij ons binnen de grenzen van het mogelijke ten oorlog toerusten.

Dat is bovendien noodig voor onze harmonische nationale ontwikkeling. De heer van Karnebeek heeft het in de Tweede Kamer der Staten-Generaal zoo juist uitgedrukt, toen hij zeide: »Dat gevoel — van moedeloosheid ten aanzien van onze verdedigbaarheid bij bedreiging van ons volksbestaan — werkt zeer drukkend en belemmerend op onze energie, niet alleen bij ons optreden als Staat, maar ook op den ondernemingsgeest, de kloekheid der individuen».

Het is niet van belang ontbloeit na te gaan uit welke richting de aanval, welke wij zoeven bespraken, verwacht zou kunnen worden. Let men hierbij op de vredes-dislocatie der vijandelijke strijdkrachten, de richting der spoorweglijnen, welke onze grenzen overschrijden, de ligging der aangewezen operatie-objecten, de topographische gesteldheid van ons land en den eisch, welke bij elke oorlogshandeling op den voorgrond moet staan, dat men in den kortst mogelijken tijd het doel moet trachten te bereiken, dan kan men aannemen, dat de samen-

trekking der vijandelijke strijdkrachten zal plaats hebben tusschen de lijnen Bentheim-Oldenzaal en Wesel-Zevenaar.

Ten N. en ten Z. van die lijnen is het optreden van sterkere troepenafdeelingen minder waarschijnlijk. In het noordelijk gedeelte niet, omdat daar geen operatie-object aanwezig is, dat de samentrekking van grootere afdeelingen zou kunnen rechtvaardigen; in het zuidelijk deel niet, omdat de twee breede stroomen 1), die zich daar van het oosten naar het westen bewegen, twee groote hindernissen voor de beweging vormen, welke er als vanzelf van zullen doen afzien langs dezen weg den aanval te ondernemen.

Indien de tegenstander in het door ons gedachte vak de landpalen overschrijdt, is het aannemelijk, dat hij de spoorwegen derwijze vernield zal vinden, dat daarvan, althans in de eerste dagen, geen gebruik gemaakt zal kunnen worden en hij zich dus voor zijne bewegingen tot de gewone wegen zal moeten beperken. Bij zijn marsch naar het westen is de eerste aanzienlijke bewegingshindernis, welke hij ontmoet, de IJsel, die tusschen Westervoort en Deventer bij M.R. en L.W. 100—120 M. breed is. Indien ook hier de vaste overgangsmiddelen onbruikbaar gemaakt en de vlottende weggevoerd zijn, wordt hem hier voor het eerst door de natuur eene aanmerkelijke belemmering in den weg gelegd. Om die te overwinnen moet de rivier overbrugd worden, doch alvorens daartoe te kunnen overgaan, moet eerst op den westelijken oever vasten voet verkregen zijn, wat bij genoegzame voorzorg van de zijde van den verdediger, alleen mogelijk is door met behulp van het voorhanden pontonmaterieel eene afdeeling over te zetten, groot genoeg om het slaan van de brug en den overtocht der overige afdeelingen te beschermen.

Zoo ooit, bestaat er dan — tenzij de omstandigheden ons bijzonder ongunstig mochten zijn — voor onze troepen eene schoone gelegenheid om den tegenstander een ernstig nadeel toe te brengen; een nadeel, waarvan de gevolgen grooter zullen

1) Breedte bij M.R. en L.W. van den Neder-Rijn 125—340 M.
 " " " " " " de Lek 166—159 "
 " " " " " " " Waal 360—400 "

zijn, naarmate de wederzijdsche sterkteverhouding voor ons minder ongunstig is. Gelukt het ons toch op een der overgangspunten den tegenstander terug te slaan en zijn pontoumaterieel te vernielen, dan is reeds dadelijk een belangrijk voordeel behaald, dat nog vergroot kan worden, indien de wederzijdsche sterkte en de beschikbare tijd veroorloven ons daarna ook tegen een ander overgangspunt te keeren.

Ook de generaal Knoop achtte onder gunstige omstandigheden de verdediging van den IJssel noodzakelijk. »Maar de IJssel moet wél verdedigd worden,» zoo schreef hij »wanneer — zooals dikwerf gebeurt — de waterstand hoog is, zoodat die rivier dan tot de groote rivieren kan worden gerekend; of wanneer het leger, dat ons aanvalt, niet veel sterker is dan het onze, of wanneer wij over geruimen tijd hebben te beschikken om ons ter verdediging in te richten. In elke van die gevallen moet ons leger aan den IJssel stelling nemen, en dan bestaat zeer goed de mogelijkheid om die rivier voortdurend te verdedigen.» 1)

Men leide hieruit niet af, dat ik een IJselverdediging quand même wensch. Afgescheiden van het feit, dat de omstandigheden, waaronder de oorlog door ons gevoerd zal worden, geheel over ons optreden zullen moeten beslissen, is de verdediging van den IJssel, als zoodanig, voor mij slechts bijzaak. Hoofzaak is, dat ons daar het eerst de gelegenheid geboden kan worden om onder gunstige omstandigheden den tegenstander te bestrijden, omdat zijne macht op de plaats, waartegen wij onze wapenen keeren, gesplitst en onderlinge ondersteuning der deelen daarbij gedurende geruimen tijd uitgesloten is, en ook omdat de nevenafdeelingen door dezelfde oorzaken verhinderd worden een werkzaam aandeel te nemen aan den strijd, welke tegenover een ander overgangspunt gevoerd wordt. Wanneer het ons onder zoo gunstige omstandigheden niet mogelijk zou zijn voordeelen op den vijand te behalen, dan zou ik niet weten, waar men hem het hoofd zou willen bieden, tenzij men, na

1) Nota van het lid der Tweede Kamer W. J. Knoop, van 15 Juni 1870, naar aanleiding van de op 10 Mei te voren ingediende Vestingwet.

het geheele oostelijke deel des lands voetstoots te hebben prijsgegeven, onder het vuur der Nieuwe Hollandsche Waterlinie den strijd mocht willen aanbinden. Toch zou ik vreezen, dat van het behalen van voordeelen daar slechts in uitzonderingsgevallen sprake kan zijn; in den regel zal het aannemen van den strijd ons daar wellicht tijdwinst, doch zelden groote voordeelen en in vele gevallen slechts nadeelen opleveren.

Nu erken ik gaarne, dat de taak, door mij aan de Nederlandsche, ongeveer in de lijn Apeldoorn-Arnhem opgestelde troepen, in het westwaarts van den IJsel gelegen terrein toegedacht, niet gemakkelijk is, maar zij schijnt mij toch volstrekt niet onuitvoerbaar toe, wanneer de wil daartoe maar voldoende sterk is; goed geoefende troepen, die zoo licht mogelijk zijn uitgerust, ter beschikking staan; het treinwezen tot het bepaald onontbeerlijke beperkt wordt; het terrein, voor zooveel de communicatiën betreft, voor den strijd wordt voorbereid; voor een goeden kondschapdienst in het ten oosten van den IJsel gelegen terrein wordt zorg gedragen en den opperbevelhebber volle vrijheid gelaten wordt, om naar bevind van zaken te handelen.

Ik breek hier mijne bespreking van de taak van ons veldleger af, eensdeels omdat de tijd mij daartoe noopt, anderdeels omdat hetgeen ik verder daaromtrent zou kunnen aanvoeren te nauw samenhangt met den meerder of minder goeden uitslag, waarmede ons eerste optreden bekroond zal worden, dan dat het zonder veel phantaseeren mogelijk zou zijn, daarover verder nit te weiden. Mijn doel was een lans te breken voor het recht van bestaan van een Nederlandsch veldleger en de meening te bestrijden van hen, die alleen heil zoeken in een zich opsluiten in de Vesting Holland; eene neiging, alleen daaruit te verklaren, dat zij het belang van eene actieve landsverdediging — in den waren zin van het woord — m. i. niet voldoende waardeeren.

Want al mogen de door mij aangegeven grenzen voor 's vijands legersterkte voor bestrijding vatbaar zijn, in dien zin dat deze door den een eenigszins uitgebreid, door den ander daarentegen ingekrompen zullen worden, zoo zal men mij toch wel willen toegeven,

dat binnen die grenzen talloze gevallen denkbaar zijn, waarin ons veldleger buiten verband met de liniën zal kunnen optreden; gevallen, waarin dit zal moeten geschieden, indien men werkelijk ten bate der landsverdediging wil handelen.

Bovendien wees ik nog niet op een toch altijd mogelijken oorlog met onze zuidelijke naburen of op het optreden tegen een landenden of reeds gelanden vijand, in welke beide gevallen een veldleger evenzeer noodzakelijk zou zijn. De vesting Holland in den rug genomen zijnde, staan of vallen wij — zoolang de stelling van Amsterdam niet gereed is — met ons veldleger.

Nu ik echter zoeven het woord opperbevelhebber genoemd heb, wil ik uog een oogenblik daarbij stilstaan. Niet om aan te dringen op zijne benoeming reeds in vredestijd, want — afgezien van de redenen, die daartegen in een klein land als het onze zijn aan te voeren — acht ik de bezwaren, welke in staats-rechterlijken zin daaraan verbonden zouden zijn, voorshands onoverkomelijk. De positie, welke een zoo hooggeplaatst officier zou moeten innemen, met het oog op de groote verantwoordelijkheid, welke hij feitelijk zou hebben te dragen, zou toch moeilijk te vereenigen zijn met de verhouding, waarin deze autoriteit — geen lid van het regeerend Vorstenhuis zijnde — noodwendig zou moeten staan tot den aan de wetgevende Macht verantwoordelijken minister van oorlog.

Terwijl bijv. in de Instructie en Commissie voor den Kapitein-Generaal der Unie, den 24sten Februari 1672 door de Algemeene Staten gearresteerd, voor het geval weder een Kapitein-Generaal der Unie mocht worden aangesteld, behalve de bepalingen, die zijne gedragslijn te velde moesten regelen, mede aan hem werd opgedragen: het doen onderhouden der Placcaten en ordonnantiën op de militaire exercitiën en krijgsdiscipline; toe te zien dat de fortificatiën en magazijnen doorgaans, doch voornamelijk in periculense tijden in goeden staat van defensie zijn; de troepen compleet gehouden en de secreete kondschappen onderhouden worden, is het duidelijk, dat onze tegenwoordige Staatswetten zouden beletten de macht, welke vereischt wordt

om aan vorenstaande verplichtingen in allen deele te kunnen voldoen, in handen van een tot opperbevelhebber benoemd opperofficier te leggen. Zelfs al wilde men hem bij de Wet die bevoegdheid verleenen, dan zou alras blijken, dat dit in verband met het verantwoordelijk ministerschap onmogelijk zou wezen. En het spreekt wel van zelf, dat men geen verantwoordelijkheid op iemands schouders mag leggen, waar de macht hem onthouden wordt, om te zorgen, dat hetgeen, waarvoor hij verantwoordelijk gesteld wordt, werkelijk in goeden staat is.

Men zal er zich alzoo toe moeten bepalen in het kabinet van den minister van oorlog den opperofficier aan te wijzen, die in geval van oorlog als opperbevelhebber zal optreden, die aanwijzing zoodanig regelende, dat daardoor bij mobilisatie de minst mogelijke wijzigingen in de hoogere commando's noodig zijn, terwijl den daartoe aangewezen persoon gelegenheid geschonken zal moeten worden om kennis te nemen van alles, wat hem in verband met die aanwijzing noodig kan zijn te weten. M. i. is dit onder de bestaande omstandigheden, hoewel uit den aard der zaak niet de meest gewenschte, toch de door die omstandigheden geboden oplossing.

Intusschen komt het mij voor een vereischte te zijn, dat reeds in vreedstijd bij de Wet eene Instructie voor den opperbevelhebber vastgesteld wordt; eene instructie, waarbij zijne bevoegdheden voldoende nauwkeurig omschreven zijn en hem de zoo onontbeerlijke vrijheid van handelen verzekerd wordt.

Geschiedt dit niet, dan bestaat er ernstig gevaar, dat de handelingen van den opperbevelhebber zullen gebracht worden onder den invloed en de contrôle van autoriteiten, die niet op het oorlogstooneel aanwezig zijn, en te dezen opzichte geeft de geschiedenis ons zoo waarschuwende voorbeelden, dat het mij noodzakelijk toeschijnt, maatregelen te nemen, waardoor voorkomen wordt, dat zich ooit een dergelijke toestand bij ons kan voordoen.

Wie denkt hier niet dadelijk aan den belemmerenden invloed, welken de bevelen van den Hofkriegsrath te Weenen in den loop der tijden op de handelingen der Oostenrijksche bevelhebbers geoefend hebben, of aan de noodlottige gevolgen van

de inmenging van de Regeering te Parijs op de bewegingen van het leger van Châlons onder den maarschalk Mac Mahon; eene inmenging, die middellijk de oorzaak van de catastrophe te Sedan was.

Hoe gevreesd dergelijke meer of minder formeele orders voor den veldheer zijn, moge o. a. hieruit blijken, dat Montecucculi het waagde de ongenade van zijn souverein te trotseeren door de bevelen van den oppersten krijgsraad gedurende een geheel veldtocht ongeopend te laten en ze bij zijne terugkomst te Weenen den Keizer aan te bieden met de woorden: »Sire, je les ai baisés, je les ai mis dans ma cassette et je vous les rapporte”.

Napoleon I schreef in zijne *Commentaires sur les campagnes d'Italie*: »Le prince et le ministre peuvent donner des instructions, mais non pas des ordres militaires à un commandant en chef”.

Hoe groot de verleiding is om in de handelingen van den opperbevelhebber in te grijpen, kan mede hieruit gezien worden, dat het Pruisische legerbestuur, hoewel overigens blijken te over gegeven hebbende van rationeele opvattingen in krijg-zaken, zich in den veldtocht van 1864 aanvankelijk niet onthouden kon telkens weder de plannen, op het oorlogstooneel ontworpen, te doorkruisen.

Wel schreef de Koning den 16^{den} Maart 1864 aan Prins Frederik Karel: »Noch ik, noch Roon denken er aan Hofkriegerath te willen spelen; wanneer wij U echter niet bevelen, hoe gij moet opereeren, zoo moeten wij U toch onze inzichten te kennen geven, welke ingang bij U zullen vinden, wanneer zij in verband met de omstandigheden toegepast kunnen worden”, maar toch kan iedereen begrijpen hoe belemmerend dergelijke, zij het dan ook niet rechtstreeks bindende voorschriften kunnen werken.

Een eigenaardig licht hierop werpt Moltke's vertrouwelijke briefwisseling met den kolonel Blumenthal, die als chef van den staf bij den Prins-Opperbevelhebber werkzaam was. Zoo schrijft Moltke den 21sten Maart 1864: »Overijl uwerzijds niets, gij zult van hieruit voortaan niet meer gedrongen (gedrängt) worden; integendeel men is blijde, dat geen overijlde daden hebben

plaats gevonden", en toch laat hij er den 27sten dierzelfde maand op volgen: »Men verwacht van den Prins stoutmoedige handelingen en wanneer hij daartoe wil overgaan, schrikt men er voor terug. Wil de Prins de verantwoordelijkheid dragen, dan moet hij ook vrij blijven in de keuze der middelen. Te Berlijn kan niemand het juiste oogenblik aangeven, maar waartoe telegrafeert gij ook hierheen. Voor zaken, die nog gebeuren moeten, zal hier niemand de verantwoordelijkheid op zich nemen en zeker niet, als zij mislukt zijn".

Den 31sten Maart schijnt de toestand eindelijk zuiver beoordeeld te worden; Moltke schrijft dien dag althans: »Men ziet eindelijk in, dat niemand hier den toestand juist beoordeelen kan en dat aan Prins Frederik Karel onvoorwaardelijk de vrije hand in alle te treffen maatregelen gelaten moet worden. Ik geloof, dat Hartroth (adjutant van den minister van oorlog) reeds eene bijzondere mededeeling in dien zin heeft overgebracht en ik hoop, dat gij nog heden daaromtrent iets officiëls zult vernemen; ik heb den minister van oorlog althans dringend daarom verzocht". En als vertrouwde hij er nochtans niet ten volle op, zoo voegde hij er aan toe: »Bericht intusschen maar niet veel over dingen, die nog gebeuren moeten".

Ook in onze geschiedenis, ten tijde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, ontmoeten wij dezelfde neiging tot ingrijpen in de handelingen van den kapitein-generaal in het instituut der gedeputeerden te velde. Aanvankelijk optredende als adviseerend orgaan, tevens belast met functiën, die tegenwoordig aan de intendance opgedragen worden, zien wij hoe aan deze gedeputeerden langzamerhand meer macht wordt toegekend, zoodat ten laatste de handelingen van den kapitein-generaal zelfs geheel door hen bepaald werden.

Zoo leest men bijv. in de Instructie van 13 Juli 1600, dat de gedeputeerden »S. E. met raad en daad assisteeren (zullen) en dat sy aangaande de exploitien van oorloge sig sullen referreeren ter dispositie van S. E. en dat daarop haarluider advis gevraagd sal worden, sy het selve sullen verklaaren na haar beste gevoelen, ten meesten dienste van den lande." De overige

artikelen spreken over de zorg voor de vivres, de schepen, de contributiën, enz.

Hetzelfde beginsel vindt men uitgedrukt in de Instructie van 24 Augustus 1621, waarin aan de gedeputeerden wordt opgedragen: »S. E. in 't leger bij te weesen en met raad en daad te assisteeren, mitsgaders opzigt te neemen op de wagens, scheepen, trekpaerden, etc. dat alles met de beste ordre en menage mag toegaan».

In de volgende jaren verandert de toestand reeds; toen luidde de opdracht voor de gedeputeerden: »aangaande de voors. krijgsexpeditie te delibereeren, resolveeren ende doen effectueeren, ook werkelijk ter executie stellen 't geene bij S. E. en de presente Heeren bevonden sal worden te behooren».

Tusschen de jaren 1650 en 1672 zijn de rollen echter geheel omgekeerd; de Commissie voor de gedeputeerden geeft hen »volkome magt en speciaal bevel om sonder ruggespraak aangaande 't employ der voors. Militie, naar ingenomen advis van den Heere Prince Mauritz van Nassau, ook soo sy sulx goedvinden van andere hooge of mindere officieren, alles te resolveeren ende effectueeren of doen effectueeren wes ten meesten dienste van den Staat en afbreuk van den vijand bevonden sal worden te behooren».

Dat het werkelijk ook de bedoeling van de Staten-Generaal was om den boventoon te voeren, blijkt uit de hiervoren reeds aangehaalde Instructie voor den Kapitein-Generaal van 24 Februari 1672, waarin bevolen wordt, dat deze autoriteit zal »executeeren de resolutien en besluiten van de Heeren Gedeputeerden te velde, hetzij overeenkomende met zijn sentiment of niet».

En niet minder duidelijk spreekt deze bedoeling uit de Secrete resolutie van 7 Juni 1672, waarin o. a. gezegd wordt, dat »nademaal de saaken van oorlog alle dagen en uren notable veranderingen subject sijn ende dat mitsdien deselve saaken van oorloge van verre niet kunnen worden gedirigeert, veel min met positieve Resolutien gereguleert, magtigen de Staten de Gedeputeerden telkens te resolveeren, met de magt van het Land te ageeren, enz. sooals deselve naar ingenomen advis van sijn Hoogheid sullen bevinden te behooren».

Nu is het wel bekend, dat de invloed van de gedeputeerden, ondanks hunne instructie, vaak zeer gering was en dat bijv. Prins Willem III het bestuur der krijgzsaken in die mate aan zich trok, dat twee groote oorlogen 1) gevoerd werden, zonder dat gedeputeerden, in den eigenlijken zin, bij het leger waren, dewijl de eenige aanwezige van deze Heeren de rol van intendant vervulde, en de Staten-Generaal zich evenals de Raad van State weinig met de krijgzsaken bemoeiden.

Dit neemt intusschen niet weg, dat het instituut als zoodanig niet deugde, omdat een college nitternaard weinig geschikt is om in krijgzsaken van advies te dienen en zoo mogelijk nog minder om de leiding der operatiën op zich te nemen 2), terwijl deze Heeren gedeputeerden, in krijgzsaken weinig ervaren, minstens een storenden invloed op den gang der zaken moesten oefenen, en de Kapitein-Generaal, welke de eerste officier der Republiek was, ook recht had op het volle vertrouwen der Staten-Generaal.

Edoch in die tijden was de naijver zoo groot en waren Hare Hoogmogenden zoozeer bedacht op het behoud van alle hare rechten, dat 's Lands belangen daaraan ondergeschikt werden gemaakt.

En al zou men nu reden mogen hebben om te onderstellen, dat de lessen der historie hard genoeg geweest zijn om ons

1) De tocht naar Engeland en de negenjarige oorlog.

2) In 1600, 1602 en 1604 gingen Hare Hoogmogenden „en corps" naar Ostende en vergaderden daar te zamen met de gedeputeerden uit den Raad van State. In 1629, toen de vijand in de Veluwe gevallen was en Amersfoort genomen had, gingen zij naar Utrecht en later naar het leger voor den Bosh, waar zij bleven tot de stad genomen was. Den 2den Augustus 1635, nadat de vijand Schenkenschans genomen had, gingen de gedeputeerden van Hare Hoogmogenden naar Arnhem om met den stadhouder te delibereeren, tot wiens adsistentie in Mei reeds 14 Heeren gecommiteerd waren.

Dat op de stilzwijgendheid dezer Heeren niet te zeer te rekenen viel, moge hieruit blijken, dat hen bij Secr. Res. van 28 April 1672 gerecommandeerd werd aan „niemand 'tsij binnen of buiten de Regeeringo dan alleen aan den Heer Raadpensionaris de Witt, mitsgaders den griffier van Ha. Ho.mo. eenige kennisse te geven van eenige saaken, raakende eenige desseinen van oorlog, exploitien of krijgsexpeditiën als alleen soo wanneer deselve exploitien onder Godes zegen een gelukkig succes souden mogen hebben gehad".

voor eene herhaling van vroegere fouten te behoeden, zoo zou ik het daarop toch niet willen laten aankomen, omdat in veel bewogen tijden soms gehandeld *moet* worden onder den invloed — den druk — van krachten, welker bestaan men thans onmogelijk zou achten.

Het komt mij daarom noodig voor, dat reeds thans bij de Wet eene instructie voor den in tijd van oorlog te benoemen opperbevelhebber worde vastgesteld, opdat die autoriteit werkelijk over de middelen zal kunnen beschikken, welke hij zal behoeven om — ten bate van 's Lands welzijn — zijne taak op de beste wijze te vervullen.

Wanneer de verdediging van onze liniën en het daartusschen gelegen terrein besproken wordt, neemt men niet zelden eene overschatting waar van de kracht, welke daar uit de eigenaardige gesteldheid van den bodem geput kan worden; iets, waarop ik te eerder Uwe aandacht meen te moeten vestigen, omdat men in die bijzondere kracht gereede aanleiding vindt om aan de militaire waarde van de verdedigers dier terreinen lagere eischen te stellen.

Vergun mij U één voorbeeld uit vele aan te halen. In de memorie van toelichting, behoorende bij de Regeling betreffende de samenstelling der landmacht, leest men bijv.: Een deel van ons vaderland, het deel dat wel eens het hart des lands wordt genoemd, is bijzonder geschikt om door de gesteldheid van den bodem, met het water als bondgenoot een langdurigen weerstand te bieden, zelfs aan zeer groote overmacht. Er moet daarbij slechts worden gezorgd, dat men dien bondgenoot in bedwang houdt en zijne hulp binnen de vereischte en gewilde grenzen beperkt. Tevens (sic) moet over de noodige verdedigers worden beschikt, die geoefend moeten zijn in de eigenaardige verdediging van dat waterachtige terrein."

Gij ziet het, mijne Heeren, zoover gaat men hier in het waardeeren van den steun, welken de bodem bij de verdediging bieden kan, dat de verdedigers daarvan eerst in de tweede plaats genoemd worden. *Tevens!*

En dat men geen hooge eischen meende te moeten stellen aan de militaire waarde dier verdedigers, blijkt uit de volgende, eenige regels lager geplaatste woorden :

»Duidelijk is het, dat zoowel voor de verdediging van liniën en stellingen als voor grens- en kustbewaking aan plaatselijke oefening der schutterij eene ruime plaats kan worden toebedeeld, zoodat slechts voor de schutters, die de plaatselijke oefeningen niet kunnen bijwonen, oefening in de kazerne — natuurlijk (sic) van korteren duur dan voor de ingelijfdcn bij de militie te land — noodig zal zijn.»

Die geringschatting van de eischen, aan de verdedigers van het polderland te stellen, acht ik gevaarlijk, want al moge het onwedersprekelijk waar zijn, dat dit terrein den verdediger veroorlooft onder voor hem buitengewoon gunstige omstandigheden aan overmacht het hoofd te bieden, zoo mag dat voordeel toch geenszins leiden tot miskening van de moeilijkheden, welke aan die verdediging onafscheidelijk verbonden zijn en welke alleen door het beschikken over uitstekend geoefende troepen overwonnen kunnen worden.

U van voor- en nadeelen een overzicht te geven, zou niet alleen mijn bestek verre te buiten gaan, doch zou geheel overbodig zijn, nadat de Luitenant-Kolonel Plantenga reeds in den winter 1884—85 van deze plaats in zijne schoone rede: »Aard, strekking en eischen van den oorlog in het polderland» ons beide zoo helder voor oogen gesteld heeft.

Toch wil ik, met voorbijgang van de eigenaardige moeilijkheden, welke zich bij den strijd in het polderland voor de gevechtsleiding en bevelvoering voordoen, nog enkele punten, welke onmiddellijk op de troepen betrekking hebben, in Uw geheugen roepen, als staande in rechtsstreeksch verband met mijn betoog, waarbij in het oog te houden is, dat dezelfde overwegingen, welke gelden voor den strijd in polderterrein, in hoofdzaak doorgaan voor den strijd om onze liniën en stellingen.

In het polderland kan gemeenlijk in front een groote passieve weerstand geboden worden; de aanvaller is toch voor zijne bewegingen in hoofdzaak op de wegen aangewezen, daar het over-

schrijden van het tusschengelegen, zeer doorsneden, wellicht geheel of ten deele overstroomde land groote moeilijkheden oplevert. Zelfs al heeft men zich op dien eigenaardigen oorlog voorbereid en al beschikt men dus over een groot aantal lichte en gemakkelijk mede te voeren overgangsmiddelen, dan nog loopen orde en verband ernstig gevaar verbroken te worden; terwijl men bij het gebruiken dier overgangsmiddelen zelf verschillende défilés vormt, waaruit het déboucheeren onder 's vijands vuur uit den aard der zaak met groote verliezen gepaard kan gaan.

De groote moeilijkheden, aan den frontaanval verbonden, zullen den aanvaller hier, meer dan ergens elders, nopen tot omtrekking of overvleugeling zijner toevlucht te nemen. Bij den verdediger tracht men door het aanleunen der vleugels aan terreinhindernissen eene omtrekking of onmogelijk of zoo tijdroovend te maken, dat de hierdoor verkregen tijdwinst voldoende geacht wordt. Doch dat streven naar vleugelaanleuning noodzaakt in den regel tot eene zeer breede en bij eene beperkte troepenmacht dus weinig diepe opstelling; iets, waartoe men te eerder geleid wordt, omdat de groote weerstand, welke in front geboden kan worden, eene matige bezetting geoorloofd doet schijnen.

Toch mag niet uit het oog verloren worden, dat waar de aanvaller in zijne overmacht over eene ruim vloeiende bron beschikt, waaruit bij opvolgende aanvallen steeds frissche krachten gepnt kunnen worden, de weinig diepe opstelling des verdedigers en de moeilijkheid om bij zoo breed een front en bij zoo weinig gemakkelijke communicatiën aan de reserves eene zoodanige plaats aan te wijzen, dat zij de bedreigde punten tijdig kunnen bereiken, oorzaak zijn, dat de afweer dier herhaalde aanvallen in hoofdzaak steeds op hetzelfde, betrekkelijk gering aantal verdedigers nederkomt.

Deze overweging alleen reeds moet aan het gehalte der verdedigende troepen hooge eischen doen stellen.

Doch er is meer!

Waar toch de te bieden weerstand in front groot, de gelegenheid tot omtrekking of overvleugeling, zooal niet onmogelijk

lijk, dan toch niterst beperkt is, moet men zich met de gedachte vertrouwd maken, dat eene tactische doorbreking, door middel van overvalling bij duisternis of nevel, beproefd zal worden en dit te meer, omdat bij het gelukken van zulk eene doorbreking, eerder nog dan bij eene met gunstigen uitslag uitgevoerde overvleugeling of omtrekking, de ontruiming der stelling noodzakelijk zal blijken.

Nu is het ongetwijfeld waar, dat troepen, welke eene uitstekende tucht aan eene groote mate van geoefendheid paren, geen overvalling behoeven te vreezen, omdat vooral in terreinen, waar de aanvaller uitsluitend tot de wegen beperkt zal zijn, eene verrassing alleen dan kans van slagen heeft, als men werkelijk verrast wordt.

Maar even waar is het, dat tegenover troepen, wier geoefendheid en tucht onvoldoende zijn, in een woord troepen, die geen »inneren Halt» bezitten, eene overvalling de meeste kansen van slagen heeft, niet alleen omdat de waakzaamheid dier troepen gewoonlijk weinig betrouwbaar is, maar ook omdat zij, in de duisternis overvallen wordende, aan schrik en ontsteltenis ten prooi, door eene paniek aangegrepen zullen worden, die hen eerder de wapenen zal doen wegwerpen, dan eene ernstige poging tot behoud van hun post te wagen.

Nog moet ik er U op wijzen, dat het uitvoeren van een terugtocht, tenzij deze door de duisternis begunstigd kan plaats vinden, in deze veeltijds open terreinen, welke alleen langs de wegen begaanbaar zijn, met groote bezwaren gepaard kan gaan. Vooral zal het daar moeilijk zijn zich van de onmiddellijke aanraking met den vijand te bevrijden. Is dit eenmaal geschied, dan vindt eene achterhoede allicht gelegenheid den tegenstander tijdelijk op te houden en daardoor de eigen troepen een voldoende voorsprong te geven. Gelukt dit echter niet, dan dreigt hier, meer dan elders, elke terugtocht tot algeheele oplossing der verbanden te leiden.

Eindelijk bedenke men, hoeveel bij den strijd in polderland van het moreel der troepen gevorderd wordt. Uitsluitend aangewezen op het bieden van passieven weerstand, vervallen alle voordeelen, welke ter verheffing van dat moreel uit eene ver-

wisseling van den aanval tegen de verdediging geput kunnen worden. Steeds achterwaarts, steeds wijken, hoezeer elke duimbreed grond den tegenstander ook betwist moge worden, kan het niet anders of alleen troepen, wier plichtsbetrachting en zelfverloochening op zeer hooge trap staan, zullen weerstand kunnen bieden aan het gevoel van moedeloosheid en strijdensmoetheid, dat velen bekruipen zal, als zij zien, hoe langzaam maar zeker de afstand vermindert, welke hen scheidt van de plaats, waar de uiterste weerstand geboden zal moeten worden.

Is het, wanneer men zich het hiervoren gezegde helder voor oogen stelt, te verwonderen, dat de overste Plantenga in zijne zoeven aangehaalde rede zeide: »Het polderland eischt verdedigers met een ijzeren wil en een onbeperkte zelfopoffering».

Nu ik U, naar ik meen, langs logischen weg tot deze slotsom geleid heb, zal het U niet bevreemden, M. H., indien ik van deze plaats een woord van ernstig protest doe weerklinken tegen de stellingen van hen, wier zorgeloos optimisme ons tracht diets te maken, dat onze polderterreinen van nature zoo sterk zijn, dat wij het met de militaire waarde der verdedigers daarvan zoo nauw niet behoeven te nemen; een optimisme des te gevaarlijker, omdat het de zwakke zijde vleit van onze natie, die nu eenmaal van niets meer afkeerig is, dan van het nemen van krachtige, doortastende maatregelen op militair gebied, zoolang de nood niet aan den man is; die wel millioenen geeft om tot geruststelling van het nationaal geweten de militaire zaken gaande te houden, doch daarbij vergeet, dat met eene luttel grootere jaarlijksche uitgave volstaan en oneindig meer bereikt zou kunnen worden, indien zij behalve haar goed ook haar vleesch en bloed beschikbaar wilde stellen.

Dat optimisme kan niet genoeg bestreden worden, omdat op militair gebied geen grooter fout begaan kan worden, geen fout bloediger gewroken wordt, dan het overschatten van eigen kracht en het geringschatten van hetgeen de tegenstander verrichten kan.

Intusschen hoede men er zich voor van het »te veel" in het »te weinig" te vervallen. Pessimisme, wantrouwen in eigen kracht en overschatting van de waarde der mogelijke handelingen des vijands zijn even gevaarlijk; zij vernietigen het zelfvertrouwen

en ondermijnen de besluitvaardigheid. Alleen door eene juiste waardeering van eigen en 's vijands krachten kan bedachtzaam, doch krachtig handelen verkregen worden.

Wanneer ik mijne beschouwingen over den oorlog in polderland met de feiten in verband wil brengen, dan kan ik niet nalaten te herinneren aan de gebeurtenissen van het jaar 1787; gebeurtenissen, die hoe smadelijk zij ook voor Neerland's krijgscer geweest mogen zijn, onze volle aandacht verdienen, wellicht meer dan tot heden in het algemeen het geval is geweest, omdat daaruit geleerd kan worden, dat met onvoldoend geoeffende troepen ook ons land niet verdedigd kan worden. Want moge het waar zijn, dat men den veldtocht der Pruisische troepen in dat jaar moeilijk tot uitgangspunt voor strategische combinatiën kan nemen, zoowel omdat de aanval alleen tegen de provincie Holland gekeerd werd, als door het volslagen gemis aan eenheid in de verdediging, tengevolge van de bijzondere omstandigheden, waaronder deze gevoerd werd, daar waar wij de houding der verdedigende troepen bij de verschillende, meestal vrij wel op zich zelf staande aanvallen beschouwen, biedt die veldtocht ons in menig opzicht eene dankbare stof; juist omdat het gehalte dier troepen in alle opzichten te wenschen overliet. De generaal Knoop zegt daaromtrent in zijne bespreking van de Hollandsche vertaling van het werk van den generaal von Troschke 1): »Die feiten (van ongehoorzaamheid) kenmerken genoegzaam de onwaarde van dat krijgswezen; voor 's lands verdediging was er weinig of niets van te verwachten, daar het toen ontbrak aan orde en krijgstuicht, de eerste vereischen bij elke goede legermacht. Het jaar 1787 maakt dan ook eene donkere bladzijde uit in onze krijgsgeschiedenis; het Hollandsche leger heeft toen zoo goed als niets gedaan, om den vijand het hoofd te bieden, en, erger nog, dat leger heeft toen zijn naam ontluisterd door buitensporigheden, door militaire oproeren, — de ergste en misdadigste van alle oproeren.

1) 1787. Gids 1875. Der preuszische Feldzug in Holland 1787, von Th. Freiherr von Troschke. Berlin, 1875.

Die kortzichtigten, die te vaak door lichtvaardige handelingen, door onberaden inmengingen, afbreuk doen aan den goeden geest der krijgsmacht, vergeten te veel, dat er voor een land geen erger plaag kan zijn en geen grooter schande, dan een leger zonder krijgstucht en zonder krijgsgaest."

Wanneer ik hier de woorden van den generaal Knoop aanhaal, dan doe ik zulks, omdat ik weet, dat in deze vergadering aan het woord van een uitstekend krijgsoverste — en dat was de generaal Knoop zeer zeker meer dan staatkundige — over militaire zaken nog groote waarde gehecht wordt. Zooals Gij weet, M. H., zijn sommigen eene andere meening toegedaan. Zoo lezen wij bijv. in de bekende Staatkundige Brieven 1): »Trouwens is het eene ernstige dwaling te meenen, dat een militair als zoodanig deskundige zou zijn voor de beslissing over de legerorganisatie. . . . De leiders eener stoomvaart-onderneming zullen hunne kapiteins en stuurlieden niet als deskundigen beschouwen bij de keuze hunner lijnen of bij de beslissing der vraag of zij hunne schepen voor maildienst, dan wel voor vrachtvaart zullen inrichten. Er zal onder die kapiteins en stuurlieden wel eens een zijn, die ook een goed inzicht in de hoogere commerciële leiding der zaak heeft, maar het zal niet het gevolg zijn van de uitoefening van zijn beroep. Met de militaire quaestie verkeerem wij in gelijk geval."

Deze vergelijking is, naar mijne meening, evenals vele vergelijkingen in de hoogste mate onjuist. Het is ongetwijfeld waar, dat bij het beschikbaar stellen der weerkrachten en van de benoodigde geldmiddelen tot derzelve vorming en onderhoud, de staatkundigen aan het woord zijn, omdat zij geacht moeten worden in hoogste instantie te kunnen beoordeelen, welke krachten en middelen de Staat tot oorlogsdoeleinden beschikbaar stellen kan, zonder andere belangen te schaden. Verder moeten de staatkundigen echter niet gaan; op welke wijze deze weerkrachten tot het doel van den oorlog geschikt gemaakt moeten worden, welke eischen men aan hare oefening, samenstelling en aanvoering moet stellen, in een woord welke hare

1) Mr. S. van Houten, Staatkundige brieven (Nieuwe reeks), N°. 2.

organisatie, hare opleiding en haar gebruik voor het doel van den oorlog moeten zijn, behoort uitsluitend ter competentie der militaire deskundigen te blijven, omdat zij in den regel de eenige personen zijn, die hunne geschiktheid tot oordelen aan zaakkennis ontleenen. Dit noemt niet weg — waarom zou men het niet erkennen -- dat soms ook niet-militairen met een buitengewoon organiseerend talent begiftigd, op militair gebied bijzondere gaven ten toon gespreid hebben, maar toch leerde dan ook weder de ervaring, dat hun gemis aan zuiver militaire kennis hen fouten deed begaan, die niet nalieten hun schadelijken invloed te doen gelden. Zoo zien wij bijv. in het tweede gedeelte van den Fransch-Duitschen oorlog Leo Gambetta, een organiseerend genie, zooals niet vaak een tweede gevonden zal worden, met bewonderenswaardige geestkracht Frankrijk's weerkracht organiseeren; eene handeling, waardoor hij zich terecht een grooten naam gemaakt heeft. Niet minder waar is het echter, dat zijn gemis aan militaire kennis hem de eischen, aan oefening, aanvoering en oorlogsvoering te stellen, deed miskennen, waardoor hij in niet geringe mate oorzaak was van den ondergang der republikeinsche heerscharen. 1)

Wanneer wij het oordeel van den generaal Knoop over de Hollandsche strijdkrachten in 1787 bespreken, dan mogen wij niet uit het oog verliezen, dat dit oordeel alleen betrekking heeft op de geregelde troepen en dat bij de verdediging voor een niet gering gedeelte gerekend werd op de patriotsche korpsen of exercitie-geenootschappen, die in vele steden reeds in 1783 opgericht, dus werkelijk voldoende tijd gehad hadden om zich voor de taak, die hun toegedacht was, voor te bereiden. Dat zij hierin echter allerminst slaagden, getuigt het werk van den generaal von Pfau; een werk, dat te eerder aangehaald kan worden, omdat daarin de waarde der Hollandsche troepen, ter verhooging der eigen glorie, eer te hoog dan te laag aangeslagen wordt. Daarin lezen wij toch: »Das Vorzüglichste blieb hierbei,

1) Ohne Zweifel hat dieser merkwürdige Mann Größeres geleistet, als irgend jemand von ihm hätte erwarten dürfen, allein er war doch immerhin nur ein Advokat. Kunz. Die Zusammensetzung der Provinzialarmeen. 1892.

eine Kriegslist zu erfinden, wodurch man sich die Regimenter von Sternbach und Salm (geregelde troepen) bei der Duijvendrechter Brücke vom Halse schaffe; denn von diesen war man überzeugt worden, dasz sie sich rechtschaffen wehrten; *dahingegen man von den Auxiliaren und übrigen Nationaltruppen aus Erfahrung wuszte, dasz sie nicht lange Stich hielten, sondern bei einem beherzten Angriff leicht zur Verlassung ihrer Posten zu bewegen waren.*" 1)

Welnu, de weerstand bleef nagenoeg allerwegen beneden peil, — en Amsterdam maakte wellicht alleen daarop in sommige opzichten eene gunstige uitzondering, omdat het daar tot eene verdediging tot het uiterste niet gekomen is.

Ziehier eenige voorbeelden.

De patriotsche troepen, die bij Meerkerken en Blokland, door het maken van afgravingen in den dijk van het Zederik-kanaal, het oostwaarts gelegen land wilden doen overstromen, slaan bij de nadering van één Pruisisch officier met 20 huzaren op de vlucht.

De ritmeester Meckling verdrijft met 70 ruiters en 48 voetknechten 200 man patriotsche infanterie en 20 Salmische ruiters, benevens eene batterij van 3 kanonnen en 2 houwitser, welke bij Hagestein stelling genomen hadden.

Gorinchem, eene vesting met 73 stukken op den wal en eene bezetting van 600 (volgens generaal Knoop) à 1200 (volgens von Pfau) man, werd aangevallen door 2 bataljons infanterie, 20 huzaren en 20 jagers met eenige veldstukken en 4 houwitser en gaf zich, nadat 54 schoten op de vesting waren afgegeven, na weinige uren op genade en ongenade over.

Bij den post op den Arkelschen dam gaven zich 2 kapiteins, 2 luitenants, 2 vaandrighs, 6 onderofficieren, 3 tamboers en 90 man over aan den Pruisischen majoor von Hirschfeld, vergezeld van slechts 6 huzaren.

De post aan de Goejanverwellesluis, bezet door 2 officieren, 4 onderofficieren en 70 man en bewapend met 12 kanonnen, legt de wapenen neder voor één officier met 15 jagers en 6 huzaren.

1) Wij cursiveeren.

De Wierickerschans bezet door één majoor, één luitenant, 2 onderofficieren en 33 soldaten, en bewapend met 14 kanonnen, gaat aan den vijand over bij den aanval van 30 huzaren en 10 jagers.

In den nacht van den 1^{en} October werden het dorp Sloten en de schans bij Halfweg nagenoeg zonder verliezen genomen, toen de Pruisische troepen (1½ bataljon en eenige kanonnières), met 27 vaartuigen over de onvoldoend bewaakte Haarlemmermeer getrokken, deze posten verrassend aanvielen.

Op gelijke wijze werd de schans, die den weg Amstordam — Amstelveen ter hoogte van het Karnemelksgat afsloot, door den Majoor von Götz met 2 compagnieën genomen, aangezien de verdedigers het hazenpad kozen. Deze troepen, versterkt door 2 compagnieën onder de Majoors Hirschfeld en von Langelair, welke over de Haarlemmermeer en Nieuwe meer gevaren en bij de katoenfabriek *de Lelie* den Amsterdamschen weg bereikt hadden, namen achtereenvolgens 6 verschansingen, die bij Kalfjeslaan den weg en het aangelegen terrein moesten afsluiten. Een uitval, uit Amsterdam door 400 man ondernomen, met het doel de troepen, die de positie van Amstelveen in den rug genomen hadden, tusschen twee vuren te brengen, werd door den Majoor von Müffling met 2½ compagnie afgeslagen.

Korten tijd daarop werd ook Amstelveen zelf, hoofdzakelijk door toedoen van deze in den rug der positie gedrongen Pruisen, genomen.

Wanneer ik deze opsomming van weinig verkwikkelijke feiten staak, met welke feiten ik hoop te hebben aangetoond, dat zelfs zeer sterke vestingen en positiën op zich zelf geen waarborg zijn voor het behoud van het land, doch deze alleen kunnen strekken om de waarde van deugdelijke troepen te verhoogen en te vermenigvuldigen, dan kan ik niet nalaten tot besluit nogmaals den Generaal Knoop aan te halen, waar hij — de gunstige gevolgen besprekende, welke in 1787 van eene verdediging van Utrecht te verwachten waren geweest — zegt: »Maar dat onderstelt, natuurlijk, dat er een bevelhebber en een krijgsmacht zijn voor die verdediging; en juist daaraan heeft het in 1787 ontbroken en dan baten de beste verster-

kingen van de wereld niets hoegenaamd. Dat is iets, wat men bij ons maar niet schijnt te willen begrijpen: dat bouwt maar forten op forten, en dat ziet niet in, dat men niets heeft aan die forten zonder goede bataljons om ze te verdedigen, en dat, heeft men die goede bataljons, men in een land als het onze zeer goed de overmacht het hoofd kan bieden, ook zonder die eindelooze reeks van verschansingen en vestingwerken. Wat minder vertrouwen op de kracht van wallen en muren, en wat meer vertrouwen op de deugdelijkheid van een goed leger, zou, ons Hollanders, geen kwaad doen."

Datzelfde gevoelde de personcele Commissie van het defensiewezen, die in haar generaal rapport van 28 October 1789 opmerkte: »Frontieren, Sterkten en Vestingwerken zijn op haar zelve niets als doode Lighamen; en zonder een wel ingerigt en gedisciplineerd Leeger, zouden dezelve veel eerder tot sterkten vóór een Vijand, en gevolgelijk tot onzen eigen ondergang moeten dienen." Zij komt dan ook tot het besluit, dat »het Leeger van den Staat op niet minder dan op 50.000 weerbare mannen zoude behooren te worden gebragt, en in Vreedentijden gehouden; om tegens den eersten aanstoot al aanstonds bestand te kunnen zijn."

De noodzakelijkheid van goed geschoolde troepen en de onvoldoendheid van z.g. burgerwapeningen hebben zich trouwens altijd en overal — n'en déplaise de voorstanders — doen gevoelen, waar men op eigen krachten aangewezen, ter verdediging van de hoogste belangen naar de wapenen greep.

Ten bewijze hiervan vestig ik Uwe aandacht op den burgeroorlog in de Vendée 1), een oorlog, dien ik bij voorkeur noem, niet alleen omdat hij door de dappere Vendéeërs volstreden werd, zonder dat hen door geordende troepen steun geboden werd, maar ook omdat die *guerre des géants* — gelijk Napoleon hem noemde — onder bij uitstek gunstige voorwaarden door hen gevoerd werd. Hoewel het hier niet op mijn weg ligt, dien reu-

1) Zie o. a. A. von Boguslawski. Der Krieg der Vendee gegen die Französische Republik. 1793—1796.

zenstrijd in bijzonderheden te bespreken, wil ik toch bij enkele dier bijzonder gunstige voorwaarden een oogenblik stilstaan.

1°. Een bij nitstek gunstige bodem.

Met uitzondering van het zuidelijk moerasland, dat nimmer door een der strijdende partijen betreden werd, en het noordelijk moerasland, dat door de tallooze waterloopen en kanalen, welke het doorsneden, elke beweging van troepen ten zeerste bemoeilijkte, vertoonde de Vendée overal — zij het ook hier in meerdere mate dan ginds — hetzelfde karakter; een karakter, dat in de Bocage wederom het sterkst sprekend werd aange troffen. Deze laatste, uit eene aaneenschakeling van heuvels en dalen bestaande, was dermate bedekt, dat zelfs de toppen der heuvels geen uitzicht van eenige beteekenis aanboden. Behalve een zestal grootere bosschen lagen tallooze houtperccelen over het land verspreid, terwijl akkers en weiden, evenals de wegen, door hooge en zware heggen omzoomd waren. Bovendien lag, volgens de toen heerschende gewoonte, een deel der akkers braak, welke met hulst en bremstruiken bewassen, de begaansbaarheid en het overzicht nog meer belemmerden.

De voordeelen, welke eene op dezen bodem levende bevolking, die met alle eigenaardigheden van het terrein bekend is, daaruit putten kan en de nadeelen, welke daaruit voor hare tegenstanders voortvloeien, zijn buitengewoon groot. Uit den aard der zaak kan op deze terreinen noch van den strategischen verkenningsdienst, noch van den tactischen veiligheidsdienst sprake zijn — cavalerie toch was niet te gebruiken, terwijl zelfs infanterie-patrouilles gewoonlijk verloren gingen. De republikeinen kenden dientengevolge noch de verzamelaatsen, noch de bewegingen, noch de voornemens hunner tegenstanders 1). Werden zij tijdens den marsch in dat eindeloos netwerk van

1) Zoo gelukte het aan Stofflet de inrichtingen, die hij in de bosschen van Vézin en Maulévrier had opgericht, geruimen tijd voor den vijand verborgen te houden; daar bevonden zich zijn hoofkwartier, eene drukkerij, magazijnen met de meest verschillende voorraden, werkplaatsen, een hospitaal, alsmede woningen voor zijne soldaten en voor de bevolking, welke zich daar in veiligheid gesteld had. Eerst den 27sten Maart 1794 werden deze inrichtingen door Grignon met behulp van een republikeinsch gezindens gids ontdekt en vernield.

holle wegen aangevallen, dan ontbrak de gelegenheid om op te marcheeren somwijlen ten oenen male en werden zij in de marschcolonne door de van allo zijden opdoemende Vendéesche boeren — die voor een deel vaak slechts met pieken, zeisen en stokken gewapend waren — als tusschen eene tang geklemd 1). Leden zij de nederlaag, dan verloren zij gewoonlijk hunne artillerie en hunne bagage, omdat de smalle wegen het keert maken niet toelieten; behaalden zij de overwinning, dan plukten zij bijna nimmer de vruchten daarvan, omdat de met alle wegen en voetpaden bekende opstandelingen onmiddellijk in het terrein verdwenen en eerst, wanneer zij de gelegenheid daartoe gunstig achtten, den strijd weder aanbonden.

2°. Het gehalte der republikeinsche troepen, althans tot half September 1793, toen de bezetting van Mainz bij de troepen in de Vendée aangetrokken werd.

Daar de eerste coalitie-oorlog de aanwezigheid der veldtroepen aan de Belgische, Duitsche, Piemonteesche en Spaansche grenzen noodzakelijk maakte en de opstanden in Toulon, Lyon en Marseille, alsmede de woelingen der Girondijnen in de provinciën aanzienlijke strijdkrachten bonden, vielen de eerste operatiën tegen de Vendée in hoofdzaak aan de nationale garden ten deel. Binnen de grenzen der 12e territoriale divisie, welke zich over de geheele Vendée uitstreckte, bevonden zich naast 12 à 15,000 nationale garden, slechts 5 bataljons linietroepen en 400 matrozen.

Heeft nu Camille Rousset's: »Les volontaires de 1793" het ware licht over de »levée en masse" doen opgaan, de nationale garden stonden bij deze vrijwilligers zeer zeker noch ver ten achter. Niet alleen ontbrak hun nagenoeg alle militaire geoefendheid, maar ook het moreel element stond bij hen op een niterst laag peil. De geestdrift voor de republikeinsche beginselen was reeds sterk aan het tanen en in geen enkel opzicht te vergelijken bij het godsdienstig fanatisme en het gevoel voor

1) Slag bij Coron (18 Sept. 1793), waar Santerre met pl. m. 18000 man door 7000 opstandelingen onder Piron verslagen en op de vlucht gejaagd werd. Slag bij Entrammes (27 Oct. 1793), waar Larochejaquelein l'Echelle, Kleber, Westermann en Chabos versloeg.

huis en haard te strijden, dat de Vendéeërs bezielde. Bovendien hadden de Jacobijnsche leerstellingen elken zweem van discipline in het leger en van onderwerping aan de gestelde machten vernietigd. De nadelige gevolgen hiervan bleven niet uit. De eerste ontmoetingen met de opstandelingen waren bijna zonder uitzondering alle verderfelijk voor de republikeinsche strijdkrachten en de nationale garden vloten na die nederlagen bij duizenden naar hunne haardsteden terug.

De generaal Biron schreef bijv. don 31sten Mei 1793 aan den Minister van Oorlog :

»Ik heb in Niort acht uren lang appél laten slaan, doch niet het tiende gedeelte mijner troepen kwam samen". En den 16^{den} Juni van hetzelfde jaar liet hij er op volgen : »Geheele bataljons zijn gedeserteerd Ik heb altijd wel gedacht, dat deze gehuwde lieden, die in hunne vertwijfeling eer gevaarlijk dan nuttig zijn, ons geen voordeel zouden brengen".

Wel voegt hij hieraan toe : »Maar ik ben er zeker van, dat men (de Jacobijnen) zeer spoedig flinke soldaten van hen maken zal, die, met goede buksen gewapend, op 300 × hun doel niet zullen missen en vast besloten zijn hun laatsten druppel bloed op het altaar des vaderlands te plengen", 1) maar de feiten hebben zijn gevaarlijk optimisme als ten hoogste ongerechtvaardigd doen kennen. In den slag bij Vihiers (18 Juli 1793), bij voorbeeld, waar Santerre met 40.000 republikeinen door 10.000 boeren aangevallen werd, werden de eersten niet alleen totaal verslagen, maar ijlden zij in zoo wilde vlucht van het slagveld, dat zij eerst bij Chinois op ± 60 K. M. achterwaarts weder verzameld konden worden.

En deze zelfde troepen, die bij eene ontmoeting met den vijand de overgeeffijkste lafhartigheit betoonden, onderscheidden zich in de republikeinsche legers door hunne bandeloosheid en door de ergerlijke gruwelen, waaraan zij zich, daar waar zij de overhand hadden, tegenover de weerlooze bevolking schuldig maakten.

1) Von Boguslawski teekent hier aan: „Wie denkt hierbij niet aan de illusiën, dwalingen en leugens, welke onze tijd over dit thema te hooren geeft".

De soldaten van de divisie Muller hijv., die bij Cholet, Entrammes, Antrain en Lemans bij het eerste vijandelijke schot op de vlucht sloegen en den vijand nimmer in het oogwit durfden zien, richtten na den slag bij Lemans (12/13 Dec. 1793) een moordtooneel aan, dat bij de schanddaden der Septembri-seurs niet achterstond. Duizenden zieken, gewonden, van hunne afdeelingen afgedwaalde manschappen, vrouwen en kinderen werden in massa naar de openbare plaatsen geslept, daar hetzij door salvo's, hetzij door het zwaard neergelegd en daarna de lijken, voornamelijk die der vrouwen, op de ergerlijkste wijze geschonden. In het bericht aan de nationale conventie leest men in overeenstemming daarmede: »Allen, die in de stad gebleven waren, vielen door het zwaard. Aanvoerders, gravinnen, markiezinnen, priesters, kanonnen, munitie- en reiswagens zijn in onze handen gevallen. De huizen, straten en markten zijn met lijken gevuld en sinds 15 uren gaat het moorden onafgebroken voort».

Deze en dergelijke toestanden duurden voort tot na den val van Robespierre. Eerst toen keerden de Republikeinen — door de ervaring geleerd — tot de eenige ware beginselen terug, welke bij de legervorming op den voorgrond moeten staan.

Bij decreet van 17 Sept. van het Comité du Salut Public werd o. a. bepaald, dat de officieren, die ter vervanging der émente-generaals naar de Vendée gezonden zouden worden, rechtschapen, verstandige, werkzame mannen moesten wezen, streng van zeden en voor alles vrienden van tucht. De troepen zouden in legerkampen geoefend en steeds in beweging gehouden worden, terwijl de strengste krijgstucht onderhouden en elke overtreding zwaar gestraft moest worden.

Zoo werd dan eindelijk de krijgstucht, welke zoo langen tijd geschokt geworden was om den burgerzin aan te kweken en de aristocraten-generaals te verdringen, weder in eere hersteld.

3°. De volksaard.

De Vendéesche boer was krachtig gebouwd, uitstekend bestand tegen lichamelijke vermoeienissen en een goed jager, wat in deze landstreek, waar wolven en wilde zwijnen veelvuldig voorkwamen, een eerste vereischte was. Daarbij bezat hij eene groote

mate van persoonlijken moed, was zeer conservatief, rein van zeden en oprecht godsdienstig en onderscheidde zich in al zijn doen en laten door een sterk sprekend gevoel van onafhankelijkheid. In het dagelijksch leven kenmerkte hij zich door groote matigheid, voedde zich in hoofdzaak met melk en plantaardig voedsel en dronk uitsluitend water. Alleen bij feesten, op jaarmarkten, enz. openbaarde zich de neiging naar geestrijke vochten en meer luidruchtige vermaken.

Men zal gereedelijk toegeven, dat deze eigenschappen de Vendéesche landbevolking bij uitstek voor den krijgsdienst geschikt maakten.

Houdt men hierbij in het oog, dat de drie standen, welke in geheel het overige Frankrijk in twee elkander ten doode hatende kampen verdeeld waren, in de Vendée in volkomen overeenstemming leefden en de derde stand oprechte hoogachting voor adel en geestelijkheid koesterde, dat de adel eveneens aan de oude, eenvoudige zeden getrouw gebleven was, dat tusschen adel en boerenstand eene zeer eigenaardige gemeenschap van belangen bestond, doordien de boeren geen vaste pachtsom opbrachten, doch de opbrengst van den grond met den landheer deelden, dat de eenvoudige geestelijken, grootendeels uit de bevolking voortgekomen, niet alleen als zielverzorgers, doch tevens als ziekenverplegers en raadslieden optraden; houdt men dat alles in het oog, dan zal men begrijpen, dat men in de Vendée niet alleen niet instemde met de wijze, waarop daarbuiten tegen adel en geestelijkheid werd opgetreden, doch dat de Vendécër zich daardoor in zijne innigste gevoelens gekrenkt achtte en zich met adel en geestelijkheid tegen de republiek keerde. Doch ook in hunne legers oefenden deze omstandigheden een gunstigen invloed; het volkomen vertrouwen, dat de boeren in den adel stelden, de nauwe banden, die deze geheel afgezonderd levende bevolking verbond, vervingen tot op zekere hoogte de krijgstuicht en den korpsgeest, welke als twee van eene goede strijdmacht onafscheidelijke factoren te beschouwen zijn, terwijl het persoonlijk voorbeeld, dat de ridderlijke edellieden in den slag gaven, niet zelden tot de voor hen gunstige beslissing bijdroeg.

Is het nu evenwel niet eigenaardig, dat niettegenstaande hier zoo gunstige voorwaarden voor den strijd aanwezig waren, de opstand van de bevolking der Vendée toch tot niets leidde, dat de herhaalde overwinningen, welke door hen op de republikeinen bevochten werden, geen ander gevolg hadden dan het noodlottig einde van den strijd te verschuiven? En toch, de oorzaak daarvan is niet ver te zoeken; de voordeelen, in den strijd behaald, waren en bleven partiëele voordelen en van hoe groot gewicht deze in den kleinen oorlog, bij het werken op de verbindingslijnen van den tegenstander mogen zijn, voor den grooten oorlog, daar waar het "to be or not to be" van een volk geldt, behoeft men positieve resultaten, voor het geheele verdere verloop van den oorlog beslissende uitkomsten.

Dat dit in de Vendée niet het geval was, vindt zijn oorzaak eensdeels in het gebrek aan ruimte van blik bij de aanvoerders, die wel is waar vaak eene bewonderenswaardige tactische bekwaamheid aan den dag legden, doch in den regel van het wezen der strategie geen begrip toonden te hebben, anderdeels in de eigenaardige samenstelling der strijdkrachten en de afwezigheid van een goed geoefend, geschoold staand leger, daar de Vendéesche strijdkrachten na elke overwinning geheel verlieden, omdat de boeren volstandig weigerden onder de wapenen te blijven en naar hunne haardsteden terugkeerden om hunne zorgen aan huis en hof te wijden, zoodat van het volgen van eene bepaalde strategische gedachte alleen reeds daarom geen sprake kon zijn. Daarbij bleek hunne persoonlijke dapperheid in menige omstandigheid — en voornamelijk waar zij buiten het gebied der Bocage optraden — niet bestand te zijn tegen de overweldigende indrukken van het gevecht; vooral daar waar zij tegen troepen van goed gehalte optraden, deden een op korten afstand afgegeven kartetsvuur, een verrassende cavalerieaanval, een te juistertijd aangebrachte offensieve stoot hen niet alleen terugdeinzen en terrein verliezen, doch veroorzaakten deze vaak zulk eene paniek, dat het geheele leger als kaf voor den wind verstoof, met uitzondering nochtans van de weinige Zwitsersche en Duitsche compagnieën, die, geschoolde soldaten als zij waren, ook dan eene goede houding wisten te bewaren.

Zoo zag men ook hier, ondanks de gunstige omstandigheden, waaronder de strijd door de bevolking der Vendée gevoerd werd, het geluk slechts zoolang aan hare zijde blijven, als de innerlijke waarde harer legers die van de republikeinsche troepen overtrof; van af het oogenblik echter dat goed geschoolde troepen, volgens een vast plan, tegen haar optraden, vermocht zelfs de grootste offervuurdigheid alleen het tijdstip van den onvermijdelijken ondergang te verschuiven.

Zonder in bijzonderheden af te dalen en voor zoover mijn bestek gedoogde, heb ik getracht in de voorafgaande beschouwingen aan te geven hoe ik mij de taak der Nederlandsche strijdkrachten voorstel onder de verschillende omstandigheden, waarin op hare werkzaamheid een beroep gedaan zal moeten worden. Ik hoop daarbij de overtuiging bij U bevestigd, of zoo noodig gevestigd te hebben, dat welke opdracht ook aan onze strijdkrachten verstrekt moge worden, er nimmer sprake van mag zijn, voor de vervulling daarvan troepen van minder gehalte te bezigen.

Toch wordt dit — ik had reeds vroeger gelegenheid hierop Uwe aandacht te vestigen — door velen niet erkend en wordt door hen voor onze legervorming een stelsel voorgestaan, waarbij het aantal strijders uitsluitend als waardemeter geldt, terwijl de hoedanigheid dier strijders als eene zaak van slechts ondergeschikt belang beschouwd wordt 1). Wel is algemeene weerbaarheid de schoonklinkende leuze, welke zij in hunne banier voeren, maar aangezien weerbaarheid een tamelijk rekbaar begrip is, dat moeilijk met een enkel woord juist omschreven kan worden, mag te recht betwijfeld worden of die algemeene weerbaarheid hier wel gelijkloidend zal zijn met het ontwikkelen van de grootst mogelijke weerkracht.

Er is zelfs alle reden om te onderstellen, dat dit niet het geval zal wezen, wanneer men hoort, dat dit stelsel — het ideale

1) Zie o. a. Voorloopig Verslag VIII Hoofdstuk der Staatsbegroting voor 1896, waar o. m. gevraagd wordt of de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel niet dienstbaar gemaakt kunnen worden aan de vorming van eene legerreserve.

stelsel der toekomst genaamd — »uit den aard der zaak (leidt) tot eene verkorting van diensttijd voor allen, voor zoover slechts de dienst het toelaat en de in elk geval te bereiken graad van geoefendheid gedooft 1)”. Het is toch duidelijk, dat dit ideaal in het Zwitsersche stelsel van legervorming belichaamd is, voor zoover althans de werkelijkheid aan het ideaal beantwoorden kan.

En nu is het eigenaardig, dat wat ons hier als een voorshands onbereikbaar ideaal wordt voorgespiegeld, in het land zijner herkomst door velen bestreden wordt, omdat de ervaring geleerd heeft, dat de daarmede verkregen uitkomsten niet aan de verwachtingen beantwoorden. Ten bewijze hiervan wil ik U het oordeel van eenige Zwitsersche officieren aanhalen.

De kolonel Secrétan schrijft bijv. in 1894, in zijn bekend werk: *L'armée de l'Est*, het volgende: »Op het oogenblik dat Zwitserland de reorganisatie van zijn leger ter hand zal nemen, schijnt het mij nuttig toe de algemeene aandacht te vestigen op deze korte, maar tragische oorlogshandeling 2). De waan van het aantal schijnt zich ook van ons meester te maken en toch moesten onze levensvoorwaarden, de geringe oppervlakte van ons grondgebied, de gesteldheid van onzen bodem, onze beperkte hulpbronnen, onze militaire tradities ons onophoudelijk de woorden te binnen brengen van Montluc, waar hij zegt: »ce n'est pas le nombre qui vainct, mais le grand coeur” en le grand coeur, waarvan Montluc spreekt, wordt alleen gevonden bij den man, die zich van zijne fysieke en moreele meerderheid bewust is eene kracht, welke alleen eene militaire opvoeding kan geven.”

En in zijn opstel: *La discipline*, in de *Schweizerische Militärische Blätter* van Juli 1895, zegt de zelfde schrijver: Het is van algemeene bekendheid, dat de Zwitsers in vorige eeuwen op de Europeesche slagvelden het type van goede soldaten te aanschouwen gaven. Nu moet men wel naïef zijn om zich in te

1) Zie Mem. van Toel. Ontwerp van Wet, houdende regeling betrekkelijk de samenstelling der landmacht, bl. 3.

2) Bourbaki's leger in de dagen van 20 Dec. 1870—1 Febr. 1871.

beelden, dat die mannen geïmproviseerde soldaten waren. Neen, hunne uitstekende houding in den strijd was de vrucht van eene zorgvuldige voorbereiding en van een harden leertijd."

»Het zou grootspraak zijn om te beweren, dat wij — dank zij het atavisme — zouden *kunnen*, wat onze voorouders alleen door eene langdurige praktijk konden verkrijgen. Wat wij behoeven is eene verlenging van de recrutenscholen, binnen de grenzen door het federale militaire departement gewenscht, en jaarlijksche herhalingsoefeningen."

Elders 1) leest men het volgende: »In de plaats van eene burgerweer, die alles half weet en half kan, wat anderen goed weten en goed kunnen, en die daardoor in al hare onderdeelen het allen moed en kracht verlamme bewustzijn van hare gebrekkigheid en haar dilettantisme in zich omdraagt, trede een militieleger, dat niet achterstaat bij de legers der naburige Staten, dat, hoewel in bijzaken en niterlijkheden weinig of in het geheel niet ervaren, toch voor zooveel het wezen der zaak aangaat, goed geoefend en geroutineerd is, dat in samenhang en discipline de andere legers minstens evenaart en dat daardoor een hoog ontwikkeld gevoel van zelfvertrouwen, van korpsgeest en van kracht bezit en zoewel in het eigen land als daarbuiten in hoog aanzien staat".

De kolonel Wille, Oberinstrukteur der Zwitsersehe cavalerie, liet zich in zijne voordracht: die Ausbildung der Armee, naar aanleiding van de bekende munterij bij het regiment N°. 32 te Bellinzona voorgekomen, als volgt uit: »Het kan en mag niet geduld worden, dat deze munterij wordt voorgesteld als een zeldzaam voorval, door een toevalligen samenloop van omstandigheden veroorzaakt. Het moet uitgesproken worden, dat deze munterij niemand, die ons krijgswezen kent, verrassen kan. Op hunne wijze hebben de Duitsch-Zwitsersehe troepen even weinig discipline als hunne Waalse broeders. Heeft nu het beschamend schandaal in Tessino tot de erkenning geleid, dat wij eene andere discipline in ons leger behoeven, dan was het 't

1) Gedanken über die heutige und zukünftige Ausbildung unserer Truppen. Schweizerische Monatschrift für Offiziere aller Waffen.

gelukkigste, zegenrijkste voorval sinds vele, vele jaren De fouten en onvolkomenheden, op welke aanwezigheid ik mij gedrongen gevoelde de algemeene opmerkzaamheid te vestigen, kan ieder, die wil, in Zwitserland kennen”.

De kolonel Hebbel gaf in verband met deze voordracht in de Jahrbücher van Mei 1893 als zijne meening te kennen: »Nadat ik indertijd de absolute noodzakelijkheid der discipline voor elk leger aangetoond heb, voegde ik daaraan toe, dat het bij de ons zoo karig toegemeten oefeningstijd ternauwernood mogelijk was den recruten deze discipline in den gewenschten graad in te prenten, dat het mij daarom noodzakelijk scheen, dat de school en het gezin den jongen mannen meer plichtgevoel zouden aanleeren en dat elke reorganisatie van ons leger een langeren oefeningstijd aan onze troepen bezorgen moet om het genoemde doel te bereiken”. 1)

Mij dunkt, M. H., dat dergelijke nitspraken uit den mond van hooggeplaatste officieren in het Zwitsersche leger te denken geven en ons weerhouden moeten van proefnemingen met dit of een soortgelijk stelsel van legervorming. Te eerder is hiertoe reden, omdat de langs dien weg gevormde troepen nog nimmer gelegenheid gehad hebben om hunne bruikbaarheid op het slagveld te toonen.

Het maakt trouwens een eigenaardigen indruk, wanneer men, op den voorgrond stellende, dat elk weerstelsel vóór alles nationaal moet zijn, het voorbeeld voor het onze bij voorkeur in het Zwitsersche bergland gaat zoeken bij een volk, in tallooze opzichten zoozeer van het onze verschillend, dat wat ginds goed zou zijn — en dat wordt, zooals wij zagen, juist door velen ontkend — daarom voor ons nog volstrekt niet bruikbaar behoeft te wezen.

Het geldt trouwens als algemeene regel, dat men bij het ontleenen van voorbeelden aan het buitenland met omzichtigheid te werk moet gaan. Wanneer bijv. grootere Staten bijzondere waarde aan hunne legerreserves hechten, dan is dat

1) Zie ook: Truppencommando und Artilleriecommando—Corpsartillerie und Divisionsartillerie. Oberst-Lieutenant E. Ziegler. Schweizerische Monatschrift für Offiziere aller Waffen.

ongetwijfeld goed gezien; niet alleen omdat hun leger in eerste linie toch zóó sterk kan zijn, dat dit in alle opzichten voor het doel geschikt is, maar ook omdat deze Staten over de middelen beschikken om den graad van geoefendheid hunner reserves op voldoende peil te houden en zij, dank zij hun sterk leger in eerste linie en hun uitgebreid territoir, over tijd en ruimte beschikken, voldoende, om wat die reserves nog aan gevechtsvaardigheid ontbreekt, althans binnen zekere grenzen, gedurende het verloop van den oorlog aan te vullen.

Volgen echter kleine Staten een dergelijk voorbeeld na, ja, leggen zij — wat erger is — bij hun weerstelsel den klemtoon op hunne legerreserves, zoodat wellicht aan het leger in eerste linie minder wordt ten koste gelegd, omdat men in oorlogstijd toch over zulke groote aantallen — zij het ook niet of weinig geoefende — strijders zal kunnen beschikken, dan is men ontegenzeggelijk op den verkeerden weg, omdat wat ginds mogelijk en goed is, hier geen toepassing kan vinden. Kleine Staten behooren vóór alles hunne voornaamste kracht te zoeken in hun leger in eerste linie, het wapen, dat bestemd is den eersten stoot af te weren. Is het hiertoe onvoldoende, hetzij in samenstelling, in oefening of in moreele waarde, dan loopt men gevaar bij een vijandelijken inval onder den voet geloopt te worden en zullen de meest ontzagwekkende aantallen legerreservisten den val der natie niet kunnen verhoeden.

Nog onlangs werd dit, zoo juist uitgedrukt in de Schweizerische Militärische Blätter 1): »Wij moeten al onze krachten aan het veldleger besteden; dat moct, als het tot een oorlog komt, zegevieren; geschiedt dit niet, dan zullen noch reserves, noch landstorm het land kunnen redden.»

»Ook nog reserves, landweer *en* landstorm krijgsvaardig te maken, gaat eenvoudig onze financieele krachten te boven.»

Er is te meer reden hierop de aandacht te vestigen, omdat ook ten onzent de waarde van het aantal maar al te vaak overschat wordt en men zich dikwerf laat verblinden door groote

1) Schweiz. Mil. Blätter, 1895: Oberst-Corpscommandant J. Feisz, Waf-fenchef der Infanterie, und sein geistiges Erbe.

getallen, zonder na te gaan of daaraan wel eene evenredig groote waarde voor de oorlogvoering beantwoordt. Juist het feit, dat stelsels, die het aantal boven de hoedanigheid stellen, veroorloven bij eene kleine vredes-presentsterkte — d. i. dus bij een betrekkelijk laag oorlogsbudget — in tijd van oorlog eene groote massa dienstplichtigen saam te brengen, doet het aantal aanhangers van eene dergelijke legerinrichting nog vermeederen.

Toch vergeten zij, die dit stelsel voorstaan, dat in onze eeuw van spoorwegen en telegrafen de oorlogsverklaring binnen zeer korten tijd door het openen der vijandelijkheden gevolgd wordt, dat de oorlogen geen lange jaren meer duren en dat dus de tijd ontbreekt om van deze menschenmassa's bruikbare soldaten en een goed georganiseerd leger te maken. In onze dagen beslist de militaire waarde der strijdkrachten op den eersten mobilisatiedag over hare bruikbaarheid voor de oorlogvoering. Wel zal de overwinning nog altijd aan de „gros bataillons” zijn, doch op voorwaarde dat zij niet in getalsterkte alleen, doch ook in geoeffendheid en tucht uitmunten.

Hoe vaak hebben wij niet hooren beweren, dat „goed schieten” voor het grootste gedeelte onzer strijdkrachten de eerste en voornaamste eisch was, terwijl men voor hetgeen verder aan hare militaire vorming ontbrak, in hoofdzaak rekende op geestdrift, vaderlandsliefde en bezieling — allemaal woorden!

Heeft men niet gemeend het vraagstuk der levende strijdkrachten voor een goed deel te kunnen oplossen, door in ons land voor circa een kwart millioen gulden schietbanen aan te leggen?

En toch toonden zij, die deze begrippen aanhingen, daarmede slechts, dat zij *den mensch* niet kenden. Ware deze een werktuig, dat onder alle omstandigheden schoot en goed schoot, ja dan ware het vraagstuk grootendeels opgelost, als men hem tot goed schutter had opgeleid. Doch om ten allen tijde van zijn wapen een goed gebruik te maken, moet allereerst de wil daartoe voorhanden zijn en die wil wordt beheerscht door duizenden invloeden, in de eerste plaats door de menschelijke zelfzucht; eene het individu aangeboren eigenschap, die hem het vermijden van levensgevaar, als het meest natuurlijke streven, den inzet

van het leven, het offer zijner persoonlijkheid daarentegen, als de meest abnormale daad doet beschouwen.

Worden dan — zou ik willen vragen — wilskracht, plichtgevoel, drang naar daden, zelfverloochening, heldenmoed en doodsverachting, als natuurlijke gaven in zoo ruime mate aangetroffen bij hen, die de stof moeten leveren, waaruit ons leger zal opgebouwd worden, dat men verwachten mag, het natuurlijk egoïsme te zien wijken voor eene edelere en hoogere levensopvatting? Immers neen! Nog eens, zij, die het psychologisch element in den soldaat meenen te kunnen wegcijferen, toonen slechts den mensch en de menschelijke natuur niet te kennen; hunne legerscharen, hoe groot ook in aantal, zijn voorbeschikt om als kaf voor den wind der werkelijkheid te verstuiven.

Want men kan het niet genoeg herhalen, geestdrift, vaderlandsliefde, bezieling, zij zullen de op haar gebouwde verwachtingen te schande maken, wanneer *zij* alleen den soldaat tot moreelen steun moeten dienen. Zelfs in tijden, waarin de vaderlandsliefde alle andere gevoelens overstemt en aller harten sneller doet kloppen, verstomt de geestdrift bij de meerderheid op den drempel van den dood; de materiele zelfzucht behaalt de zege over het idealisme, de lichamelijke zwakheid over de zielskracht en de zucht om het leven te sparen over de bereidwilligheid om het leven ten offer te brengen. Slechts eene minderheid blijft de draagster der geestdrift en zelfs van deze behouden slechts weinigen bij de vele wederwaardigheden en tegenspoeden van den oorlog, bij inspanning en ontbering, van begin tot einde dezelfde veerkracht der ziel, dezelfde wilskracht, dezelfde vastberadenheid bij het dreigen van gevaren. Het lage egoïsme klopt zoo herhaaldelijk aan, dat het ten slotte niet meer weerstaan wordt en het gemoed van den mensch, die zoozeer aan het materieele hecht, — meer dan niet ernstige menschen wel denken — is vaak het *persoonlijke slagveld*, waarop de menschelijke zwakheid strijdt tegen edelor aandoeningen.

Eerst wanneer men de juistheid hiervan helder inzielt, zullen gezonde begrippen omtrent de militaire opvoeding zich baan breken en de middelen gevonden worden om den mensch *in* den mensch te overwinnen.

Ernstige mannen zullen dit niet weerspreken, want zij kennen zichzelf en de menschelijke natuur, en zij beoordeelen hare zwakheden met toegevendheid; de bekrompenen en ijdeln zullen het ontkennen, doch hen te willen overtuigen, zou uilen naar Athene dragen heeten 1).

Dit is de reden, waarom aan de moreele opvoeding van den soldaat steeds grootere waarde gehecht, steeds hoogere aandacht geschonken moet worden en dit te meer naarmate de beschaving voortschrijdt en, het menschelijk bestaan daardoor in het dagelijksch leven steeds minder bedreigd wordende, de gedachte aan een gewelddadigen dood steeds meer op den achtergrond treedt.

En die moreele opvoeding — ik zal niet moede worden het te herhalen — kan niet anders dan in het leger, door samenleving met meerderen en gelijken gedurende langeren tijd, verkregen worden, wanneer althans dat leger eene oefenschool in den hoogsten zin van het woord is.

Het is daarom mijne stellige overtuiging, dat bij de vorming van onze weerkracht het beginsel op den voorgrond moet staan, dat *allen*, die een werkzaam aandeel aan de taak der landsverdediging zullen nemen, in het leger gevormd moeten worden.

En zelfs dan nog zal het de uiterste krachtsinspanning vorderen om van de weerplichtigen werkelijk de weerbare mannen te maken, welke wij behoeven.

Hoëmig, de begaafde opmerker, zegt hieromtrent: »de uitkomst van onze werkzaamheid zal niet bij alle individuen dezelfde zijn; bij een gedeelte zal op het slagveld niets blijken van de zorgen, aan de militaire opvoeding besteed; dit zijn zij, die in moreelen zin het laagst staan. Bij een ander deel zullen wilskracht en zwakheid om den voorrang strijden en de strijd gewoonlijk ten gunste van de zwakheid beslecht worden; het derde en kleinste deel alleen zal de proef glansrijk doorstaan. En deze zullen, in vereeniging met hunne officieren, door hun voorbeeld ook de wankelenden tot hun plicht weten te brengen.»

1) F. Hoëmig. Untersuchungen über die Taktik der Zukunft. 1894.

In vereeniging met hunne officieren! Zeer zeker; zij de opvoeders in tijd van vrede, de leiders in oorlogstijd, onder alle omstandigheden de voorgangers door hunne hooge wetenschappelijke vorming, door hunne karaktereigenschappen, door hunne onkreukbare trouw, door het voorbeeld van toewijding, moed en zelfverloochening, dat van hen uitgaat! Op hen, de zoo vaak miskenden, rust de onzeglijk zware taak om de weerbare mannelijke bevolking te vormen tot soldaten, niet tot die ruwe wezens uit lang vervlogen tijden, die het oorlogvoeren als een handwerk beschouwden, doch tot mannen, wier hoog ontwikkeld eer- en plichtgevoel hen ook onder de meest bezwarende omstandigheden het getrouwelijk opvolgen van het gegeven bevel, ten nutte van het gemeenebest, als hoogste roeping doet erkennen en volvoeren; mannen, die, waar het moet, ten allen tijde bereid zijn tot den inzet van het leven voor het ideaal, dat men hen heeft leeren liefhebben: de eer en het welzijn van het vaderland, tot mannen, in één woord, die op het koninklijk woord: »*Je maintiendrai*» door daden antwoorden: »Wij zullen handhaven.»

De VOORZITTER vraagt of een der leden ook het woord verlangt te voeren om eenige inlichting of toelichting te vragen of te geven.

De heer SIX: Met de grootste belangstelling heb ik den spreker van hedenavond gehoord en gaarne breng ik hem mijn nederige hulde voor de groote zorg, die hij aan de samenstelling van zijn betoog heeft geleverd. Ik wensch niet in vele bijzonderheden te treden; waar de geachte spreker in een kort bestek zooveel diamanten heeft doen schitteren, is het mij onmogelijk, waar ik niet over papier en potlood beschikte, omtrent de onderdeelen in discussie te treden. Maar de eerlijkheid eischt dat ik het zeg, veel ben ik geheel eens met den spreker, op enkele punten verschil ik met hem van gevoelen . . . doch wat de hoofdstrekking van zijn betoog betreft, heb ik een overwegend bezwaar. De geachte spreker heeft ons bezig gehouden met de vorming van Neerland's weerkracht. Maar waar hij sprak

over »*Neêrland's weerkraft*», meen ik, dat aan zijn betoog toch een belangrijk element ontbroken heeft.

Er is een artikel 181 der Grondwet, vroeger 186 — thans, meen ik, 188 — dat aan Nederland de verplichting oplegt om »tot bescherming der belangen van den Staat» een zee- en landmacht te onderhouden. Men lette er wel op, in dit artikel wordt gesproken van »den Staat», eenige artikels later over de »legers van het Rijk» (in Europa) in tegenstelling van de *andere* legers die de belangen van den Staat moeten beschermen. Die belangen zijn niet enkel *in* maar ook *buiten* Nederland gelegen; en mijns inziens mag van *Neêrland's weerkraft* en hare *taak* niet gesproken worden, zonder te letten op Neêrland's plichten als *koloniale* mogendheid.

Ik mag het niet verzwijgen, ik heb met leedwezen in het betoog van den geachten spreker — die zelf gezegd heeft dat het bezit onzer koloniën ons maakt tot een gewaardeerd element in Europa — gemist het besef van de *noodzakelijkheid*, dat de vorming — liever zou ik in sprekers betoog het woord »organisatie» gehoord hebben — van Neêrland's weerkraft *in de eerste plaats* gebaseerd moet zijn op den eisch, dat Nederland in zijne koloniën sterk zij.

Men heeft het ten vorigen jare gezien, dat al wat in Indië op militair gebied voorvalt, in Europa algemeen de aandacht trekt. Na de overwinning op Lombok ging in de gansche Europeesche pers een kreet van bewondering op. Men heeft toen gezien dat Nederland, wanneer het zegt: *het moet*, het ook doorzet. En wanneer wij ons daarginds maar steeds krachtig betoonen voor de verdediging van onze rechten, dan — men houde zich daarvan overtuigd — zullen de Europeesche mogendheden ontzag hebben voor het »kleine» Nederland en zijne onafhankelijkheid van zelf eerbiedigen.

Ik heb gemeend dit korte woord niet terug te mogen houden: want het is mijne innige overtuiging, dat geen organisatie van Neêrland's weerkraft deugt, die niet *gegrond* is op het besef van de taak, die Nederland in zijn koloniën te volbrengen heeft. Ik meende een woord van ernstig protest tegen het gemis van dit hoofdelement in sprekers betoog niet achterwege te mogen laten.

De heer W. Pop. Een onkel woord slechts, Mijnheer de Voorzitter, in antwoord aan den heer Six.

Niemand kan meer dan ik zelf overtuigd zijn van het betrekkelijk onvolledige mijner beschouwingen. Had ik toch over Neerland's weerkracht in den meest uitgebreiden zin van het woord willen spreken, dan had ik niet alleen ons koloniaal leger, doch bovendien ook onze marine moeten behandelen. De taak, welke bij de verdediging van Nederland voor onze vloot is weggelegd, verdient toch zeer zeker ook ernstige bespreking. En wat onze koloniën betreft, zal het geen betoog behoeven, dat ik, met den heer Six, ten volle gevoel welke hooge waarde die koloniën voor ons volksbestaan hebben, hoe zij in niet geringe mate bijdragen tot verhooging onzer weerkracht en hoezeer Neerland's weerkracht onvolledig geregeld zal zijn, als daarbij met de verdediging der koloniën niet in alle opzichten rekening is gehouden.

Hoezeer dan ook eene bespreking van ons koloniaal leger recht van bestaan heeft — wat in deze vergadering trouwens meermalen overtuigend gebleken is —, mocht de gedachte daaraan toch niet bij mij opkomen, omdat ik ter wille van het bestek mijner rede mij reeds zeer heb moeten beperken.

Het is dan ook daarom — en dit zal den heer Six zeer zeker duidelijk worden, indien hij het gedrukt verslag mijner lezing nog eens wil nalezen —, dat ik mij hedenavond uitsluitend heb moeten bepalen tot de taak van het Nederlandsche leger. Had ik dat niet gedaan, zoo zou ik ongetwijfeld te veel van het geduld en de aandacht mijner toehoorders hebben moeten vergen.

De VOORZITTER. Waanneer thans niemand meer het woord verlangt te voeren, dan breng ik ook namens de vergadering, den spreker vriendelijken dank voor de allerbelangrijkste en zoo coulant voorgedragen voordracht, die wij zeker allen met het grootste genoegen hebben gehoord, al mocht die rede dan niet zoo volledig alles hebben behandeld als de geachte spreker zeker zelf het meest had gewenscht. Had hij toch alles moeten bespreken wat in uitgebreiden zin op onze weerkracht betrekking heeft, b.v. onze zeemacht en, zooals de heer Six gewenscht

had, ook het Indische leger, dan had die voordracht zooveel tijd gevorderd, dat zij met geen mogelijkheid op éenen avond had uitgesproken kunnen worden. Daarenboven moeten wij niet vergeten, dat de sprekers zelve het onderwerp hunner lezing kiezen: de heer Pop nu heeft zich beperkt tot het bespreken van onze weerkracht tot bescherming onzer oostelijke en zuidelijke grenzen en hij heeft het *goed* gedaan; wij moeten tevreden zijn met het vele, dat hij ons gaf.

De heer G. J. C. A. Pop. Een enkel woord nog slechts, Mijnheer de Voorzitter. Waar de heer Six, over het Indisch leger sprekende, wees op hetgeen korten tijd geleden op Lombok is geschied, stem ik geheel in met het waardeerend oordeel, hetwelk hij over de daar betoonde honding van dat leger heeft uitgesproken. Wij, Nederlandsche officieren, hebben in de dagen van rampspoed met dat leger geleden, evenals wij ons in den daarop gevolgden voorspoed, waarbij de eer der wapenen op zoo schitterende wijze werd gehandhaafd, oprecht hebben verheugd.

Met de daaruit door den heer Six gemaakte gevolgtrekking, namelijk dat in de heden avond behandelde stof in de eerste en voornaamste plaats aan het Indische leger gedacht had moeten worden, stem ik evenwel geenszins in, omdat het mij voorkomt, dat de vorming van de Nederlandsche weerkracht een zuiver Nederlandsche quaestio is. Deze kracht, welke het geheele weerbare mannelijke volk in zich sluit, dient in de eerste en voornaamste plaats voor de handhaving van de nationale zelfstandigheid en dat nu het zwaartepunt daarvan in de Koloniën moet worden gezocht, meen ik, hoe groote waarde en beteekenis ik overigens aan die bezittingen hecht, te mogen betwijfelen.

Doch er is meer! Juist uit het door den heer Six aangevoerde zou mogen worden afgeleid, dat het Indische leger zich althans tot heden krachtig genoeg heeft betoond om de taak te vervullen, waarvoor dat leger is bestemd.

Ditzelfde nu kan van de Nederlandsche strijdkrachten te land niet worden verwacht. Het is van algemeene bekendheid, dat deze niet berekend zijn voor de taak, welke in geval van oorlog op hare schouders zou moeten worden gelegd, en dat een

algeheele reorganisatie daarvan een dringende eisch des tijds moet worden genoemd.

Heb ik nu de voordracht van den Spreker van heden avond goed begrepen, dan heeft hij zich daarom tot doel gesteld voor de toekomst bakens uit te zetten, die aan regeering en volksvertegenwoordiging den weg kunnen wijzen, welke volgens het oordeel van den Spreker voor de vorming van die weerkracht moet worden ingeslagen, opdat deze in de ure des gevaars zich evenzoo zal kunnen onderscheiden, als het Nederlandsch-Indische leger op Lombok heeft gedaan.

De heer SIX. Het zij mij vergund nog een enkel woord te zeggen tot wegneming van een misverstand. De vorige spreker schijnt te meenen, dat het mijn doel is geweest een lans te breken voor de waardeering, die ons Indisch leger verdient. Maar dit is geenszins het geval.

Ik zou haast zeggen, er is niemand in Nederland, die door zijn betrekking meer in de gelegenheid is dan ik om voortdurend waar te nemen hoezeer de officieren van het leger hier te lande de daden van het Indische leger waardeeren. Dit punt is buiten debat. Maar ik heb alleen willen waarschuwen tegen het gevaar de organisatie van Neêrlands weerkracht ter hand te willen nemen zonder te denken aan de taak, die Nederland in zijne Koloniën heeft te vervullen. Mijn doel was alleen hierop de aandacht te vestigen. De vorige spreker heeft gezegd: Nederland heeft immers getoond sterk te zijn in Indië. Ik antwoord: ja; maar laat men niet denken, dat *die kracht* geen deel van Neerlands weerkracht was. De weerkracht moet zóó georganiseerd zijn, dat wij óók, ja *in de eerste plaats, dáárginds* sterk zijn!

De VOORZITTER. Wanneer thans niemand meer het woord verlangt, dan sluit ik, onder herhaalde dankbetuiging aan den spreker voor zijne voordracht, deze vergadering.

De Secretaris,
G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

STAAT, aangevende de dislocatie der divisien mare-
chaussee, langs en nabij onze oostelijke grenzen.

DIVISIËN.	DISTRICTEN.	BRIGADES.
2 ^o . Maastricht.	Maastricht.	Beek, <i>Eijsden</i> , Gulpen, Heerlen, <i>Kerkrade</i> , Maastricht, Noorbeek, <i>Schireld</i> , <i>Simpelveld</i> , Sittard, <i>Vaals</i> , <i>Volkenburg</i> .
	Roermond.	<i>Arcea</i> , Echt, <i>Helenaaven</i> , <i>Heijthuisen</i> , Horst, Panningen, <i>Reuzer</i> , Roermond, Thorn, Venlo, <i>Flodrop</i> , Weert.
	Nijmegen.	Boxmeer, Gennep, Grave, Groesbeek, Nijmegen, Oss, <i>Uden</i> , Well.
3 ^o . Zwolle.	Zwolle.	Ambt-Vollenhove, Hardenberg. Legerplaats bij Oldebroek (alleen 's winters) Lichtmis, Ommen, Steenwijk, Wijhe, Zwolle.
	Almelo.	Almelo, Deventer, Enschede, Hengelo, Markelo, Neede, Oldenzaal, Ootmarsum, Raalte.
4 ^o . Leeuwarden.	Zutphen.	Apeldoorn, Arnhem, Doetinchem, 's Heerenberg, Ruurlo, UHt, Winterswijk, Zevenaar, Zutphen, Wageningen.
	Leeuwarder.	St. Anna-Parochie, Buitenpost, Dokkum, Drachten, Franeker, Gorredijk, Hallum, Heerenveen, Leeuwarden, Oosterwolde, Sloten, Veenwouden, Witmarsum, Wolvega.
	Assen.	Assen, Borger, Dwingelo, Hoogeveen, Hijkersmilde, Meppel, Nieuw-Amsterdam, Oud-Schoonebeek, Roswinkel, Zweelo.
	Groningen.	Appingadam, Finsterwolde, Groningen, Hoogezand, Marum, Muntendam, Nieuwe-Pekela, Nieuweschans, Nieuwolda, Stadskanaal, Uithuizen, Vlagtwedde, Winschoten, Zuidhorn.

De 3e en 4e Divisie zijn geheel bereiden.

De sterkte der brigades is afwisselend; zij zijn met kader in den regel 3—5 man sterk.

De brigades, welke namen cursief gedrukt zijn, zijn niet bereiden. De brigades te Helenaaven, Appingadam en Marum zijn nog niet uitgesteld.